स्थानीय सरकार

ऐसेलुखर्क गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

ऐसेलुखर्क बजार, खोटाङ, प्रदेश नं. १

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

(अन्तिम प्रतिवेदन)

Revenue Improvement Action Plan (RIAP)

२०७९

बिषय-सूची

परिच्छेद १: परिचय......**१**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य......२

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु...... ४

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया......५

१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन......७

१.४.२ गाउँपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण ७

१.४.३ तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन ८

१.४.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण...... ८

१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण...... ८

१.५ योजनाका सीमाहरु......९

परिच्छेद २. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय......**१०**

२.१ संक्षिप्त परिचय १०

२.२ मानव संसाधनको अवस्था १२

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १४

परिच्छेद ३. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता......**१६**

३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था १६

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था......१६

३.१.२ कानुनी व्यवस्था......१६

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २२

३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण...... २३

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व २३

३.३.२ गैर कर राजस्व २८

परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था...... **३४**

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति......३४

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता...... ३६

४.३ आन्तरिक आय परिचालन......38

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु......४१

परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना **४३**

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना......४३

परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ... ४८

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ... ४८

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ... ५१

परिच्छेद ७. अपेक्षित नतिजा ... ५४

७.१ अपेक्षित नतिजा ... ५४

परिच्छेद ८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ... ५६

८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ... ५६

अनुसूची

अनसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

अनुसूची ५: माईन्युट

अनुसूची ६: फोटो

तालिका सूची

तालिका १: वडा विभाजन तथा भौगोलिक अवस्था सम्बन्धी विवरण..१०
तालिका २: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण......................................११
तालिका ३: गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण..१३
तालिका ४ : तहगत राजस्व अधिकार...१६
तालिका ५ : एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था.........१८
तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा)..२१
तालिका ७ : कर राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था..२१
तालिका ८ : राजस्व बाँडफाँटका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा).............................२२
तालिका ९ : गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था.......................................२२
तालिका १० : सम्पत्ति करको सम्भाव्यता विश्लेषण...२४
तालिका ११: मनोरञ्जन करको सम्भाव्यता विश्लेषण...२७
तालिका १२ : राजस्व परामर्श समिति पदाधिकारी तथा जिम्मेवारी..३४
तालिका 13 : गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको अवस्था (रु हजारमा)...३८
तालिका १४ : गाउँपालिकाको कुल आयमा योगदान (रु हजारमा).. ४१
तालिका १५ : राजस्व सुधार कार्ययोजनाको रणनीति तथा कार्यनीति.. ४३
तालिका १६ : राजस्व सुधार कार्ययोजना...४५
तालिका १७ : आगामी ३ वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण आधार..४८
तालिका १८: आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण (हजारमा)...५१
तालिका १९ : गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा..५४
तालिका २० : अनुगमन योजना...५६

चित्र सूची

चित्र १: वित्तीय हस्तान्तरण..१
चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य... ४
चित्र ३: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु..५
चित्र ४: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको संगठनात्मक तालिका.. १४
चित्र ५: राजस्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था...१७
चित्र ६: राजस्व प्रशासन चक्र प्रक्रिया..१९
चित्र ७: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत)...........................५४
चित्र ८: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन..५६

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको मूल राज्य सञ्चालन संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरि तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले विद्यमान संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई कार्य जिम्मेवारी तथा स्रोत परिचालन गर्न सक्ने उलेख्य अधिकार दिएको छ। स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा पर्ने सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणको क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतालाई वृद्धि गर्न आय परिचालन क्षमतामा पनि सुधार गर्न आवश्यक हुन्छ। यसका अतिरिक्त प्राकृतिक तथा अन्य मानवीय कारणले अकस्मात सिर्जना हुने प्रतिकुल परिस्थितिलाई सामना गर्नसक्ने गरि उत्थानशील हुन पनि आय परिचालन क्षमता सुदृढ हुनु पर्दछ।

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरि राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ। अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ।

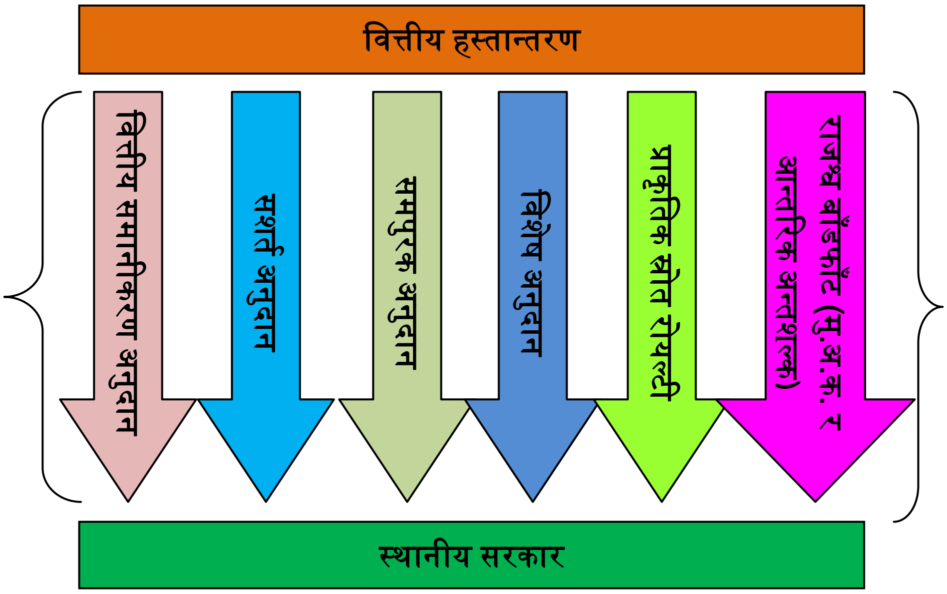

चित्र १: वित्तीय हस्तान्तरण

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएका वित्तीय अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरुपमा परिचालन गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने छ। यसको मुख्य कारणहरुमा स्थानीय

सरकारलाई प्राप्त कतिपय अधिकारहरु नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना, आयको सम्भावना अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदि व्यवस्था तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना खाँचो देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरि राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सो को आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि १ नं. प्रदेश अन्तरगत का १४ वटा जिल्लाहरुमध्ये ५५ स्थानीय तहहरुले राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयार गरि स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरुको कार्ययोजना चालु आ.व. २०७८/७९ मा तयार गर्न लागेको हो । सो कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमले यस प्रदेश अन्तरगतका विभिन्न स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

यस दस्ताबेज तर्जुमाको क्रममा भएका प्रयासहरुमा गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरुले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण, गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरुको पहिचान गरि मुख्य उपलब्धिका रुपमा गाउँपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरि गाउँपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरु रहेका छन् ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

सङ्घीयतामा तहगत सरकारलाई संविधानले नै कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरि ती जिम्मेवारीहरु पुरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वित्तिय हस्तान्तरणको अलावा आफ्नो कार्यक्षेत्रमा तोकिएका स्रोतबाट संविधानले प्रदान गरेको अधिकार अनुरुप स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरि साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । जनताको बढ्दो माग बमोजिमको खर्च धान्नका लागि आवश्यक सामर्थ्य अभिवृद्धि गर्न पनि ती स्थानीय सरकारहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्न, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरि तिनको यथोचित कार्यान्वयन गर्न र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना महत्वपूर्ण औजार हुने विश्वास गरिन्छ ।

स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफुले तिरेको करको सदुपयोग भए/नभएको निगरानी गर्ने र यस विषयमा नियमित रुपमा आफ्नो पालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले पालिकाहरु पनि जनताप्रति सोझै उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ । सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र जनताको सन्तुष्टिको मात्रा पनि बढ्दै जान्छ । आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा स्थानीय तहले कुनैपनि बाह्य शर्तहरु पालना गर्नु नपर्ने भएकोले यसको मात्रा जति बढी भयो त्यति बढी मात्रामा स्वायत्तताको अनुभूति गर्दछन् । यसरी स्थानीय तह र प्रदेश तहले जति बढी स्वायत्तता पूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै सङ्घीयता सफल र सुदृढ हुँदै जान्छ ।

वैधानिक रुपमा नै स्रोत साधन माथि उल्लेख्य अधिकार प्राप्त भएको लामो समयसम्म पनि आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व कमजोर रहने र निरन्तर सङ्घ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै भर पर्नुपर्ने अवस्था भएमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता तथा दीगोपनमा प्रश्नचिन्ह लाग्ने सम्भावना रहन्छ । यस परिपेक्ष्यमा स्थानीय सरकारहरुले समयमै कानुनले अख्तियारी दिएका क्षेत्रमा आन्तरिक राजस्वको सम्भावना अध्ययन गरि कानुनसम्मत रुपमा राजस्वको क्षमता बिस्तार गर्दै जानु आवश्यक हुन्छ । यसका लागि जन निर्वाचित पदाधिकारीहरु र कर्मचारीहरुलाई संविधानले प्रदत्त गरेका काम कर्तव्य र अधिकारहरु कुशलता साथ सम्पादन गरि नागरिकहरुलाई छिटो छरितो गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पहिलो र महत्वपूर्ण कार्य हो भने सम्पन्न भएका स्थानीय तहको संस्थागत अवस्था स्व-मूल्याङ्कन गरि सुधारका क्षेत्रहरुको पहिचान गरि तदनुरुप आवश्यकता र मागमा आधारित क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै लैजानु आवश्यक छ । यसका साथै स्थानीय तहलाई संविधान र ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरि वित्तीय रुपमा सवल र सक्षम बनाउन राजस्व परिचालन सम्बन्धी ज्ञान, शिप र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा सक्षम बनाउन जरुरी छ ।

गाउँपालिकामा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न यसको अधिकार क्षेत्रभित्र सबै उपलब्ध आन्तरिक आयका स्रोतहरुबाट सम्भाव्य राजस्व परिचालन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । यसमा सुधार ल्याउन गाउँपालिकाको बाह्य वातावरण तथा राजस्व प्रशासनको समेत विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले राजस्व परिचालनमा सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गरि सो को कार्यान्वियनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को प्रावधान बमोजिम यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाबाट गाउँपालिकालाई आफ्नो आन्तरिक आय परिचालन सुधारका साथै राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक, समन्यायिक, सहभागितामूलक र वैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रकृयालाई थप व्यवस्थित गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वियनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि यो राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरिएको छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको शांरासलाई निम्न चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

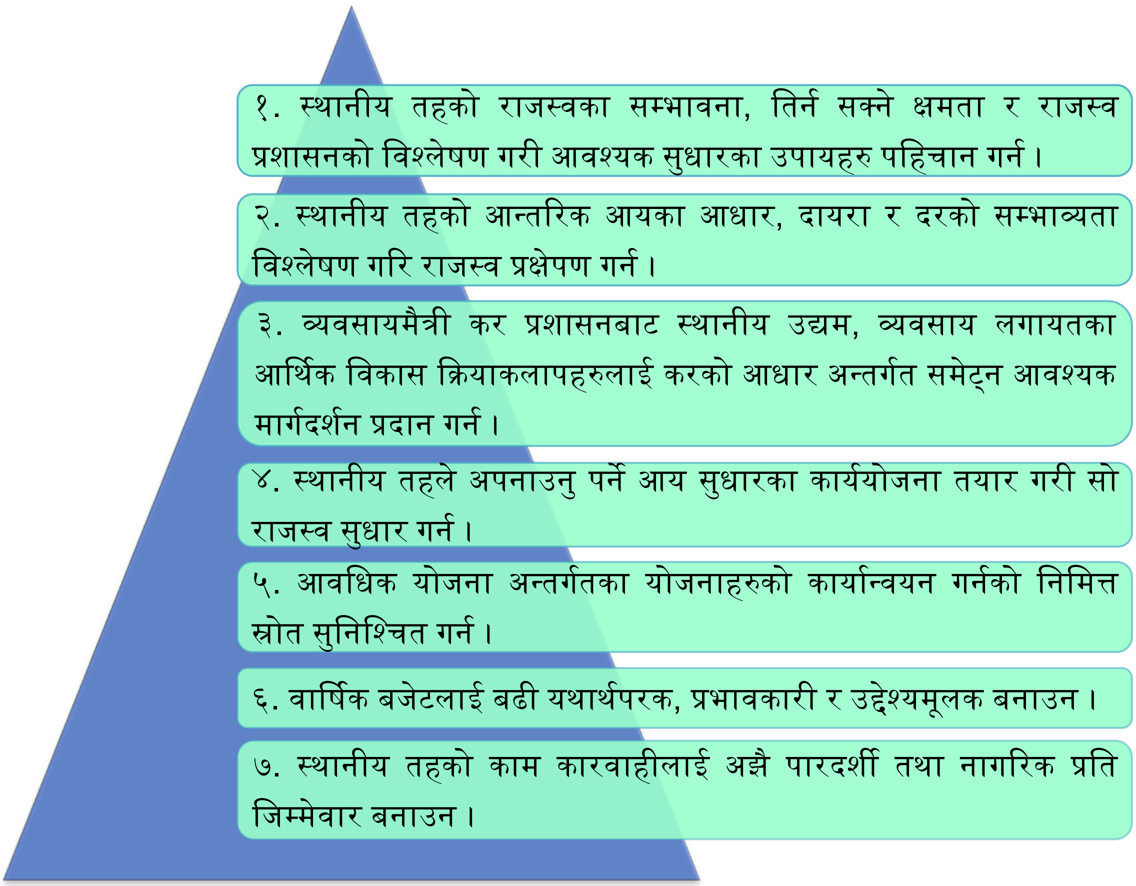

चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका सम्भावनाहरुको पहिचान तथा अधिकतम परिचालनका लागि देखिएका समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयार गरि सो को आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा गाउँपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस योजनाको मूलभूत उद्देश्य हो। यस योजनाका खास उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने।
- राजस्व वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरुको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित पालिकाको राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण गर्ने।
- स्थानीय तहको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरि आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने।
- नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने।

- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरि आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रिया स्थानीय पदाधिकारी, कर्मचारी, सम्बन्धित समितिहरु र सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सहभागितामूलक विधि अवलम्बन गरिएको छ । यसको मार्गदर्शकका रुपमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६ लाई लिईएको छ । साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजस्वका स्रोतहरुलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्याङ्क तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी निर्देशिका बमोजिम कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

१. राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्णय र समय सारिणी निर्धारण
२. योजना तर्जुमा कार्यदल गठन
३. योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरु सङ्कलन तथा अध्ययन
४. प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना
५. सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् विश्लेषण
६. राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी (प्रारम्भिक)
७. योजनाको मस्यौदा तयारी
८. राजस्व सम्भावना विश्लेषण तथा राजस्व प्रक्षेपण
९. मस्यौदा प्रतिवेदन गाउँपालिकामा प्रस्तुति र सुझाव सङ्कलन
१०. मस्यौदा पुनरावलोकन र अन्तिम मस्यौदा तयारी
११. गाउँ कार्यपालिकामा छलफल र स्वीकृति

चित्र ३: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रम तय गरि सो सम्बन्धमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिका, ऐसेलुखर्क बजार, खोटाङ, प्रदेश नं. १ र यस सिभिल ओयसिस ईन्जिनियरिङ प्रा.लि. बीच भएको सम्झौता पश्चात विभिन्न समयमा भएका छलफलहरुबाट गाउँपालिकाबाट आवश्यक सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन गरि अध्ययन कार्य अघि बढाएको हो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि मुलत: Coaching & Mentoring (स्थलगत रुपमा सँगसँगै काम गर्दै सिकाउँदै जाने) विधिमा आधारित छ ।

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिला परामर्शदाताले प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरुसँग ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा गर्नुपर्ने कार्यको योजना बनाई छलफलबाट अन्तिम रुप दिई अगाडी बढाईएको छ ।

- ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाबाट राजस्व कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि अनुगमन र फलोअप तथा प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट अनुगमन हुन गरिएको छ । सो कार्यका लागि परामर्शदाताले यो कार्य गर्नका लागि विस्तृत कार्ययोजना समेत पेश गरेको छ । परामर्शदाताले प्रदेश सुशासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्माचारीहरुसँग निरन्तर समन्वयमा कार्य गरेको छ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण प्रकृयालाई सहभागितामूलक विधिबाट सञ्चालन गरेको छ । साथै यस विषयमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको पनि क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनु पर्दछ । यस सन्दर्भमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा अन्य जनप्रतिनिधि, कर्माचारी एवम् सरोकारवालाहरुको सहभागिता र समूह छलफलबाट राजस्व सुधार सम्बन्धी आवश्यकताहरु पहिचान गरेको छ ।
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ मा उल्लेखित सम्बन्धित फारामहरु विधि तथा प्रकृयाहरु प्रयोग गरि (छलफल तथा कार्यशाला) मार्फत राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरेको छ ।
- यस प्रकृयाबाट पहिचान गरिएका आवश्यकताहरुलाई एकिकृत गरि ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको ३ वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ र दस्तावेज तयार भएपछि गाउँपालिकामा प्रस्तुतिकरण पश्चात आवश्यक सुझावहरु सङ्कलन गरि दस्तावेजलाई अन्तिम रुप दिएको छ ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको दस्तावेज (विद्युतिय तथा भौतिक प्रति) ऐसेलुखर्क गाउँपालिका र प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र, कलवलगुरी, झापामा बुझाएको छ ।
- प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रबाट कार्यक्रमको अन्तिम भुक्तानी लिनका लागि प्रदेशमा गठन मूल्याङ्कन समितिको अन्तिम मूल्याङ्कन पश्चात खर्चसँग सम्बन्धित आवश्यक विल, भरपाई सहित कार्यक्रमको प्रतिवेदन बुझाएको छ ।

कार्ययोजना निर्माणका चरणहरु

परामर्शदाताले सहभागितामूलक विधि र प्रकृया प्रयोग गरि राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरेको छ । अध्ययनको सन्दर्भमा प्राप्त जानकरी र तथ्याङ्कहरुको परिणात्मक र गुणात्मक विश्लेषण गर्न मिश्रित विधिहरुको प्रयोग गरि राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने क्रममा निम्न चरणहरु अपनाएको छ ।

पहिलो: सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन

दोस्रो: अभिमुखीकरण तथा राजस्व सुधार योजना तर्जुमा कार्यशाला

तेस्रो: तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन र विश्लेषण

चौथो: राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण

पाचौं: मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

छैठौं: मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल, सुझाव सङ्कलन

सातौं: अन्तिम मस्यौदा तयारी, कार्यपालिका बैठकमा छलफल

आठौं: सहजीकरण तथा समन्वय समितिमा अन्तिम सुझाव र कमेन्टका लागि पठाउने, प्राप्त सुझाव समावेश गर्ने र कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गर्ने ।

१.४.१ सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रथम चरणमा विज्ञ समूहबाट विभिन्न स्रोतहरुबाट सन्दर्भ सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा पुनरावलोकन गरिएको छ । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य सामाग्रीहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- गाउँपलिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६
- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरेका सम्बन्धित नमूना कानूनहरु
- ऐसेलुखर्क गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७५
- ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको आय/व्यय विवरण (आ.व. २०७५/७६-२०७७/७८)
- ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट मिति २०७८-०३-२७ मा स्वीकृत आ.व. २०७८/७९ का लागि निर्धारण गरिएको विभिन्न करहरुको दर रेट (आर्थिक ऐन २०७८)
- आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापनको तेस्रो सुधार कार्ययोजना (२०७५/७६-२०७७/७८)
- राष्ट्रिय योजना आयोगको पन्ध्रौं योजना
- नेपाल सरकारको सङ्घीय नीति, ऐन, नियमावली, योजना, आदि
- प्रदेश नं. १ को आर्थिक ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन, २०७६
- सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन, २०७५

१.४.२ गाउँपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण

गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना प्रविधि अधिकृत तथा आन्तरिक लेखा परीक्षकसँग लगायतसँग प्रत्यक्ष छलफल गरि गाउँपालिकाकले हालसम्म परिचालन गरि आएका करका आधारहरु, राजस्व परिचालनको अवस्था, सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, राजस्व प्रशासनको वर्तमान संरचना, यसमा सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका सवालहरु र हाल तयार गर्न लागेको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा र यसको प्रक्रियाबारे जानकारी गराई गाउँपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा स्पष्ट पारिएको हो ।

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यका लागि कार्यतालिका निर्धारण तथा कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरि आवश्यक सूचना सङ्कलन फाराम अनुसार सम्बन्धित सूचना, सामाग्रीहरु आदिका आधारमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्वको अवस्था बारे जानकारी हासिल हुनुका साथै मुख्य सवालहरु पहिचान गर्न मद्दत पुगेको हो । आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरुको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात विज्ञहरुको टोलीबाट तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि आवश्यक फारामहरुको विकास गरि सो फारामलाई अन्तिम रुप दिन यस कार्यमा सङ्लग्न विज्ञहरुबीच आवश्यक छलफल र अन्तरक्रिया समेत गरिएको थियो । सूचना सङ्कलनका लागि तयार गरिएको फारमहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- गाउँपालिकाको परिचयको लागि आवश्यक आधारभूत र संस्थागत सूचना तथा मुख्य पदाधिकारीहरुसँगको परामर्शका लागि तयार गरिएको तथ्याङ्क सङ्कलन सूची अनुसुची १ मा रहेको छ । यस सूचीमा मुख्यत: गाउँपालिकको संक्षिप्त परिचय, गठन, राजस्व प्रशासनको अवस्था र विगत तीन आर्थिक वर्षको राजस्व परिचालनको स्थिति बारे जानकारी लिने उद्देश्यले यो प्रयोग गरिएको छ । साथै यस अनुसूचीमा तथ्याङ्क सङ्कलन फारम पनि समावेश गरिएको छ ।
- राजस्वका शिर्षकगत समूह छलफलका लागि आवश्यक सूचनासँग सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलन गरि अनुसूची २ मा विषयगत विश्लेषणको नमुना फाराम समावेश गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार कर र गैर करहरुको शिर्षकगत रुपमा वर्तमान समस्याहरु, सम्भावना, समाधानका लागि गर्नुपर्ने उपायहरु र जिम्मेवार निकायको पहिचान र कार्यान्वयनको समयावधीका बारेमा समूहगत रुपमा छलफल गर्नका लागि यो फारम प्रयोगमा ल्याईएको हो ।

१.४.३ तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको सङ्कलित विगतका आय तथा व्यय, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन, नीति तथा कानूनहरु र पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा गाउँपालिका र वडास्तरका प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु विश्लेषण गरिएको हो । जसबाट कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी अपुग सूचना, अस्पष्टता र मुख्य सवाल सम्बन्धी जानकरी भयो । यी विषयमा थप प्रष्टताका लागि गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र लेखा अधिकृतसँग भएको अन्तरकृया एक आपसमा प्रष्ट हुनुपर्ने विषय, गाउँपालिकाले भोगिरहेका चुनौतीहरु, अपेक्षा र आवश्यकता बारेमा जानकारी आदान प्रदान भयो । त्यसपछि सबै प्राप्त सूचनाहरु र अन्तरकृयाबाट प्राप्त वस्तुस्थित बारेको थप स्पष्टता पछि केही अझ स्पष्ट हुनुपर्ने विषयहरु गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा लेखा अधिकृतसँग टेलिफोन छलफल गरि स्पष्ट गरि सोही आधारमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.४.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण

सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन, गाउँपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण र तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन लगायतका क्रियाकलापहरु तथा प्राप्त सुचनाको विश्लेषणका आधारमा पहिचान भएको वार्षिक कुल सम्भाव्यता र स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने राजस्वलाई आगामी तीन वार्षिक वर्षका लागि प्रक्षेपण गरिएको छ । साथै ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा प्रतिवेदनको प्रस्तुतिकरण गरि प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरि प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण

राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले आवश्यक छलफल तथा स्वीकृति गरि कार्यान्वयन गर्ने र कार्ययोजना बमोजिम कार्य भए/नभएको भन्ने बारेमा समय समयमा समिक्षा र आवश्यकता अनुसार सुधारका लागि छलफल गर्न नियमित रुपमा गर्ने अनुगमन सम्बन्धी सुझाव गरिएको छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा चाल्नुपर्ने रणनीति र क्रियाकलाप तथा राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई प्रशिक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

१.५ योजनाका सीमाहरु

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

- अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रुपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित छ ।
- गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, अन्तरवार्ता, गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्माचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको अन्तरक्रिया तथा कार्याशालाबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा तयार गरिएको छ । यसका अलावा प्रदेश सुशासन केन्द्र तथा पालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण गरि प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरिएको छ ।
- गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, गाउँपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरिक सन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्याङ्कन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्वका दरको पुनरावलोकन आदि कृयाकलापहरूले भविश्यको राजस्व सङ्कलनमा असर गर्ने भएतापनि यी तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएको खण्डमा आय प्रक्षेपणमा आधार लिन कठिनाई हुन सक्छ ।
- गाउँपालिकाको अभिलेख व्यवस्थित भइ नसकेको खण्डमा ऐतिहासिक प्रवृति देखिने तथ्याङ्कीय विश्लेषणका लागि आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाको अभावमा स्टाटिस्टिकल टुल्सहरुको प्रयोग गरि विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गर्न अलि असहज हुने देखिएको छ ।

परिच्छेद २. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधि, मानवीय संसाधान तथा भौतिक स्रोत साधन लगायतको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ अवस्थिति

खोटाङ जिल्लामा विद्यमान १० स्थानीय तहहरु (२ वटा नगरपालिका र ८ वटा गाउँपालिकाहरु) मध्ये रावा खोलाको उत्तरमा अवस्थित ऐसेलुखर्क गाउँपालिका एक हो । साविक रावा वाङ्देल, बाकाचोल, ऐसेलुखर्क, जलेश्वरी, ज्यामिरे र माक्पा गा.वि.स. गरी ७ वटा गा.वि.स. मिलेर बनेको यो गाउँपालिकालाई नटुक्रिने गरी ७ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले २७°१८'४०" देखि २७°२६'१५" उत्तरी अक्षांश र ८६°४३'३०" देखि ८६°४०'४०" पुर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा केपिलासगढी गाउँपालिका, पश्चिममा ओखलढुङ्गाको सिमाना हुँदै बग्ने दुधकोशी नदी, उत्तरमा सोलुखुम्बु जिल्ला र दक्षिणमा दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी नगरपालिकासँग जोडिएको छ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफलको ७.९१ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १२५.९३ वर्ग कि.मी. रहेको छ ।

तालिका १: वडा विभाजन तथा भौगोलिक अवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	समावेश गा.वि.स.	कुल जनसङ्ख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	राखावाङ्देल (१-९)	२,५२५	२७.७१	२२.००
२	बाकाचोल (१-९)	२,९०९	२३.११	१८.३५
३	ऐसेलुखर्क (१-९)	२,९९५	१८.९८	१५.०७
४	जलेश्वरी (१-९)	२,१३६	१३.८५	११.००
५	महेश्वरी (२-९)	२,३३०	१२.८९	१०.२४
६	ज्यामिरे (१-९)	१,३०७	१२.८३	१०.१९
७	माक्पा (१- ९)	१,८९५	१६.५६	१३.१५
जम्मा		**१६,०९७**	**१२५.९३**	**१००.००**

स्रोत: सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५

नामाकरण

ऐसेलुखर्क गाउँपालिका एक ऐतिहासिक तथा व्यापारिक दृष्टिले महत्वपूर्ण क्षेत्र रहेको छ । यस गाउँपालिकाको नामाकरण साविकको ऐसेलुखर्क गा.वि.स.बाट नै गरिएको हो । ऐसेलुको घारी फाडेर पशुहरुलाई खर्क राख्ने गरिएको हुनाले यस ठाउँको नाम ऐसेलुखर्क रहन गएको हो । साथै पालिकाको केन्द्र वडा नं. ३ ऐसेलुखर्क बजारमा रहेको छ ।

हावापानी

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा हावापानीमा विषमता पाइन्छ । यहाँ उष्ण हावापानी, ठण्डा शितोष्ण हावापानी र समशितोष्ण हावापानी पाइन्छ । यहाँको अधिकतम तापक्रम ३८ डिग्री सेल्सियस देखि न्यूनतम ५ डिग्री सेल्सियस सम्म रहेको छ । यस क्षेत्रमा औसत वार्षिक वर्षा १४८ मि.मि. हुने गर्दछ ।

२.१.२ भू-बनोट र प्राकृतिक स्रोतहरु

प्रदेश नं. १ अन्तर्गत खोटाङ जिल्लाको ऐसेलुखर्क गाउँपालिका क्षेत्रमा हिउँ पर्न सक्ने देउराली, टुहुरे, विस्खाम जस्ता अग्ला डाँडाहरुदेखि दुधकोशी र रावा खोला किनारसमेत पर्दछन् । प्राकृतिक स्रोतका हिसाबले सम्पन्न ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा जलस्रोतका दृष्टिले सोलुखुम्बु जिल्लामा रहेको दुधकुण्डबाट उत्पति भई पालिकाको वडा नं. ४ जलेश्वरी र वडा नं. ५ महेश्वरी हुँदै बग्ने दुधकोशी नदी (सप्तकोशीको सहायक नदी), वडा नं. १ राखावाङ्देल र वडा नं. ७ माक्पा हुँदै बग्ने रावा खोला, ३ वटा लघु जलविद्युत सञ्चालनमा आएको लिदिङ खोला, वर्षे धानको लागि वडा नं. ३ ऐसेलुखर्क र वडा नं. ७ माक्पाको आंशिक भू-भागमा सिञ्चाई सुविधा पुऱ्याईरहेको चङ खोला, वडा नं. ३ मा मुहान भई लिदिङ खोलामा मिसिने वाङ् खोला, वडा नं. ६ ज्यामिरे भएर दुधकोशीमा मिसिने लुकुवा खोला र वडा नं. ६ ज्यामिरेका प्राय सबै भू-भागलाई छोएर बगेको काभ्रे खोला लगायत रहेका छन् । गाउँपालिकामा ४२ वटा सामुदायिक वन र ४ वटा कवुलियती वन क्षेत्रले ४,८८५ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

२.१.३ जनसङ्ख्या

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा कुल ३,४९१ घरधुरीमा महिला ८,६४१ (५३.६८ प्रतिशत) र पुरुष ७,४५६ (४६.३२ प्रतिशत) गरी कुल जनसङ्ख्या १६,०९७ रहेको छ । गाउँपालिकाको औषत परिवार सङ्ख्या ४.६१, लैङ्गिक अनुपात ८६.२९ तथा जनघनत्व १२७.८२५ प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक जनसङ्ख्या, २०७८ अनुसार ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा जनगणना गरिएको ३,४२१ घर सङ्ख्या तथा ३,५०६ परिवार सङ्ख्या, ६,७१३ पुरुष तथा ६,८६८ महिला गरी कुल १३,५८१ जनसङ्ख्या रहेको छ ।

तालिका २: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं.	घरधुरी	जनसङ्ख्या			औषत परिवार	लैङ्गिक अनुपात
		महिला	पुरुष	जम्मा		
१	५४८	१,३९५	१,१३०	२,५२५	४.६१	८१.००
२	६२३	१,५३७	१,३७२	२,९०९	४.६७	८९.२६
३	६५२	१,५८८	१,४०७	२,९९५	४.५९	८८.६०
४	४६८	१,१५९	९७७	२,१३६	४.५६	८४.३०
५	४८४	१,२७३	१,०५७	२,३३०	४.८१	८३.००
६	२८०	६७१	६३६	१,३०७	४.६७	९४.७८
७	४३६	१,०१८	८७७	१,८९५	४.३५	८६.१५
जम्मा	**३,४९१**	**८,६४१**	**७,४५६**	**१६,०९७**	**४.६१**	**८६.२९**

स्रोत: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५

२.१.४ आर्थिक अवस्था

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या ५३.११ प्रतिशत रहेको छ । राष्ट्रिय आर्थिक तथ्याङ्क २०१८ अनुसार गाउँपालिकामा ३०४ वटा आर्थिक रोजगार दिने संस्थाहरुले ५८१ पुरुष र ४०९ महिला गरी कुल ९९० जना स्थानीयबासीहरुलाई रोजगार प्रदान गरिरहेको छ । ती ३०४ वटा संस्थाहरु मध्ये १-४ जना, ५-९ जना तथा १०-४९ जनालाई रोजगार दिने संस्थाको सङ्ख्या क्रमश: २३९, ४४ र २१ रहेको छ । ती मध्ये कृषि, वन जङ्गल र माछापालन सम्बन्धी रोजगार दिने संस्था २५ वटामा ११५ जना, उत्पादनमुलक रोजगार संस्था २० वटा मा ४० जना, खानी, विद्युत, ग्यास, खानेपानी वितरण र निर्माण सम्बन्धी रोजगार दिने २ वटामा २० जना, होलसेल र रिटेल व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी रोजगार दिने संस्था १५२ वटामा २७४ एवम् ढुवानी, भण्डारण, सुचना तथा सञ्चार ६ वटा संस्थामा २७ जनाले रोजगारी प्राप्त गरिरहेको छ । त्यसै गरि २२ वटा आवास र खाद्य सम्बन्धी रोजगार दिने संस्थामा ४५ जना, ६ वटा आर्थिक तथा ईन्स्युरेन्स संस्थामा ४२ जना, ४५ वटा शिक्षण संस्थामा ३३० जना, ९ वटा स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य संस्थामा ५६ जना र ८ वटा जग्गाको कारोवार, व्यवसायिक, वैज्ञानिक, प्रशासन, मनोरञ्जन तथा अन्य संस्थाले ४१ जनालाई रोजगारी दिईरहेको छ ।

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा हाल सम्म कुनै 'क' वर्गको बैंक स्थापना हुन सकेको छैन, यद्यपि १ वटा 'ख' वर्गको विकास बैंकको शाखा कार्यालय स्थापना गरिएको छ । त्यसै गरी 'घ' वर्गको लघुवित्त बैंक ३ वटा पनि सञ्चालनमा रहेको छ । गाउँपालिकामा थप आर्थिक कारोवारको लागि स्थानीय स्तरमा ७ वटा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था सञ्चालनमा रहेका छन् ।

खोटाङ जिल्लाको स्थानीय तहहरुको वस्तुगत विवरण, २०७४ अनुसार ऐसेलुखर्क गाउँपालिका क्षेत्रमा खेतियोग्य जमिन ६,१७२.६० हेक्टर, धनहर १,२४०.१० हेक्टर र पाखो जमिन ४,९३२.५० हेक्टर गरी जम्मा ११,७७०.७३ हेक्टर जमिन रहेको देखिन्छ ।

खोटाङ जिल्लाको स्थानीय तहहरुको वस्तुगत विवरण, २०७४ अनुसार यस गाउँपालिकाको पशुपालनको अवस्था हेर्दा स्थानीय गाई ८,२६३ वटा र उन्नत गाई ९६४ वटा, स्थानीय भैंसी ५,६२६ वटा र उन्नत भैसी ५१२ वटा पालन गरिएको छ । त्यसै गरी स्थानीय बाख्रा ६,७९१, उन्नत बाख्रा ११७८ वटा, स्थानीय बङ्गुर १,८६६ वटा, उन्नत बङ्गुर ९५ वटा, स्थानीय कुखुरा २५,३७४ वटा र उन्नत कुखुरा ८४६ वटा पालन गरिएको छ । विशेष गरी दुधजन्य उत्पादन तथा मासुजन्य उत्पादनका लागि माथि उल्लेखित पशुपालन गरिएको छ ।

२.२ मानव संसाधनको अवस्था

गाउँपालिकाको पहिलो निर्वाचनबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत गाउँपालिकाको कार्य सञ्चालन भईरहेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका ७ वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरु सहित जम्मा ४० जना गाउँसभा सदस्य तथा १६ जना कार्यपालिका सदस्य रहेका छन् ।

त्यसैगरी गाउँ कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि गाउँपालिकाले तय गरेको गाउँ सभा, गाउँ कार्यपालिका, विषयगत समिति र शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना अधिकृत, लेखा अधिकृत, ईन्जिनियर, सब-ईन्जिनियर, सब ओभरसियर, कम्प्युटर तथा कार्यालय सहयोगी र वडा कार्यालयहरुमा

वडा सचिव तथा सामाजिक परिचालक रहने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ। विभिन्न विषयगत क्षमता सहित अधिकृत तथा सहायक कर्मचारी कार्यरत रहेको ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको वेवसाइट तथा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारी सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा देखाइको छ।

तालिका ३: गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	सङ्ख्या	कैफियत
१	प्रमूख प्रशासकीय अधिकृत	१	प्रशासन
२	सूचना अधिकारी	१	योजना तथा प्रशासन शाखा
३	ईन्जिनियर	२	प्राविधिक, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम
४	शाखा अधिकृत	१	
५	नायब सुब्बा	१	प्रशासन
६	सब-ईन्जिनियर	३	प्राविधिक -२, पुन:निर्माण -१
७	सब-ओभरसियर	३	प्राविधिक -२, पुन:निर्माण -१
८	सवारी चालक	२	अन्य
९	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अधिकृत	१	सूचना प्रविधि शाखा
१०	सहायक महिला विकास निरीक्षक	१	महिला विकास शाखा
११	कार्यालय सहयोगी	३	प्रशासन, पशु शाखा
१२	स्वास्थ्य संयोजक	१	स्वास्थ्य शाखा
१३	प्राविधिक सहायक	२	शिक्षा शाखा
१४	लेखापाल	१	आर्थिक प्रशासन शाखा
१५	आन्तरीक लेखा परीक्षक	१	लेखा शाखा
१६	रोजगार संयोजक	१	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम
१७	शिक्षा अधिकृत	१	शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
१८	अधिकृत (छैठौं)	१	पशु शाखा
१९	मेडिकल अधिकृत	१	स्वास्थ्य शाखा
२०	सह लेखापाल	१	लेखा शाखा
२१	कम्प्युटर अपरेटर	१	प्रशासन
२२	पशु स्वास्थ्य सहायक	१	पशू शाखा
२३	व्याक हो लोडर अपरेटर	१	अन्य
२४	वडा सचिब	७	वडा कार्यालय
२५	कार्यालय सहायक	५	वडा कार्यालय
२६	मेडिकल अधिकृत (आठौं)	२	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र
२७	हेल्थ असिस्टेन्ट	२	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र -२,
२८	स्टाफ नर्स	१	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र
२९	अ.हे.व.	१४	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र -३, स्वास्थ्य चौकी -११
३०	अ.न.मी.	१९	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र -४, स्वास्थ्य चौकी -१५
३१	ल्याब असिस्टेन्ट	१	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र
३२	कार्यालय सहयोगी	८	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र -२, स्वास्थ्य चौकी -६
३३	हेल्थ असिस्टेन्ट	६	स्वास्थ्य चौकी
जम्मा		**९७**	

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ र पालिकाको वेभसाईट अनुसार गाउँ कार्यपालिका, ७ वटा वडा कार्यालयहरु, विषयगत कार्यालयहरु (शिक्षा, स्वास्थ्य), प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकी गरि ९७ जना कर्माचारी कार्यरत छन् ।

यस गाउँपालिको सेवाप्रदायकका लागि ७ वटा वडा कार्यालयहरु, पशु सेवा केन्द्र “ख” ऐसेलुखर्क, १ वटा ईलाका हुलाक, ६ वटा अतिरिक्त हुलाक तथा गाउँपालिका र मातहतका वडा कार्यालयहरु जस्ता सरकारी कार्यालयहरुले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन् । गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय ऐसेलुखर्क बजारमा, ७ वटा वडा कार्यालयहरु (वडा नं. १ देखि क्रमश ७ सम्म राखावाङ्देल, बाकाचोल, ऐसेलुखर्क, जलेश्वरी, महेश्वरी, ज्यामिरे, माक्पा), वडा नं. १, २, ४, ५, ६ र ७ मा गरी ६ वटा स्वास्थ्य चौकीहरु, र ऐसेलुखर्क बजारमा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेको छ । गाउँपालिकामा १ जना लेखापाल र १ जना आन्तरिक लेखा परीक्षक रहने गरी राजस्व सङ्कलन गर्ने गरिएतापनि छुट्टै राजस्व शाखाको व्यवस्था हुन बाँकी रहेको छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको संगठनात्मक तथा मानव संशाधन तालिका यस प्रकार रहेको छ:

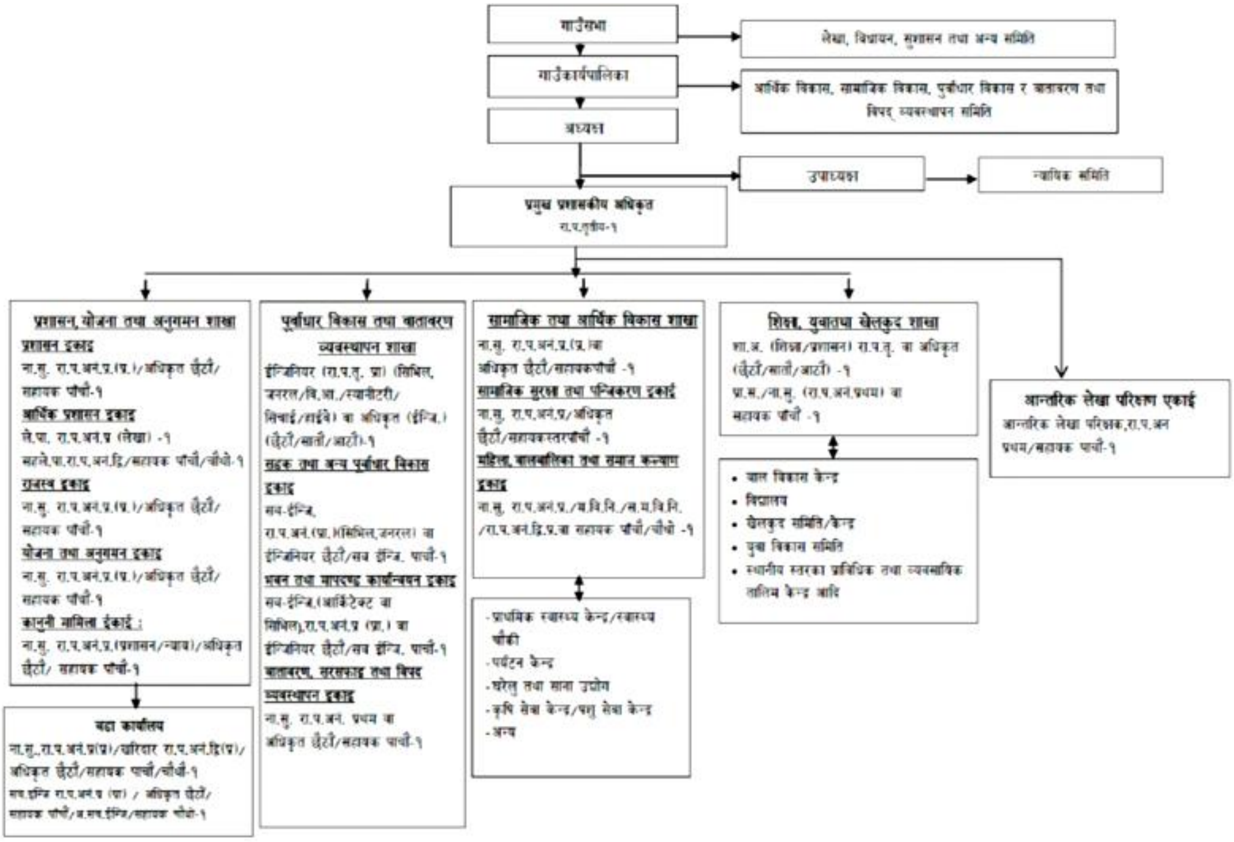

चित्र ४: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको संगठनात्मक तालिका

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको कार्यालय वडा नं. ३ ऐसेलुखर्क बजारमा रहेको छ । गाउँपालिकामा अचल सम्पत्तिका रुपमा भवन, जमिन, गाडी, मोटर साईकल, कम्प्युटर, फर्निचर, मेशिनहरु, आदि रहेका छन् । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माणाधिन रहेको छ भने हाल ३ तले भवन भाडामा प्रयोग भईरहेको तथा ७ वटा वडा कार्यालयहरुको भवन रहेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिको स्वामित्वमा रहेका जग्गाहरुमा वडा नं. ७ को कित्ता नं. १०४१ मा ०-७-१-२, वडा नं. ३ को कित्ता नं. ७७५ मा ०-४-०-०,

वडा नं. ३ को कित्ता नं. ४३५ मा ०-६-३-३, वडा नं. ३ को कित्ता नं. ७८३ मा १-१२-३-०, वडा नं. ५ को कित्ता नं. ८११ मा ५-१५-२-१, वडा नं. ३ को ७९५ मा २-२१-३, वडा नं. ८ को कित्ता नं. २५० मा ०-१३-०-२, वडा नं. ३ को कित्ता नं. ७८१ मा ०-३-२-०, कित्ता नं. ७९० मा ३-९-०-३, कित्ता नं. ७८७ मा ३-७-२-३ र कित्ता नं. ७७९ मा ४-१-१-१ रहेको छ । सवारी साधनतर्फ २ वटा गाडी (बोलेरो र स्कोर्पियो), २१ वटा (गाउँपालिकामा १३ र वडा कार्यालयमा ८) थान मोटर साईकल रहेको छ भने १ वटा जेसीवि/ ब्याक हो लोडर र २ वटा एम्बुलेन्स खरिद गरेको छ ।

सूचना प्रविधि तर्फ गाउँपालिकामा ईन्टरनेट सेवा बिस्तार गरेको छ । यद्यपि वडा नं. ४ र ६ मा ईमेल ईन्टरनेको सुविधा पुग्न बाँकी रहेको देखिन्छ । पालिकामा ल्यापटप ९ वटा, कम्प्युटर उपकरणहरु २७ वटा, फर्निचर अन्तर्गत १४ वटा र्याक, ३ थान सोफासेट, टेबल ३३ वटा, दराज २१ वटा समेत रहेको छ । त्यसै गरी ब्याकअपको निम्ति २ वटा सोलार व्याट्री रहेको छ । राजस्व सङ्कलनको लागि गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरुमा समेत कम्प्युटर विलिङ शुरु गरिएको छ । राजस्व परिचालनका लागि गरिएको प्रभावकारी प्रयासहरुमा एकीकृत कर सङ्कलन प्रणाली अन्तर्गत सफ्टवेयर खरीद (SoftTech Software) गरि राजस्व सम्बन्धी डाटावेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग गरिएको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा तथा हकभोगमा रहेका जग्गा तथा भवनहरुको अभिलेख नियमित अद्यावधिक गरी गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्व तथा हकभोगमा रहेका सम्पत्तिको उपयोग गरि नियमित आयआर्जन गर्नका लागि आवश्यक लगानी तथा निर्णय गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ३. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलन अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरु शीर्षकगत रुपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तरगत स्थानीय तहहरुले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर ल्याउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तरगत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरुको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
▪ भन्सार ▪ अन्त:शुल्क ▪ मूल्य अभिवृद्धि कर ▪ संस्थागत आयकर ▪ व्यक्तिगत आयकर ▪ पारिश्रमिक कर ▪ राहधानी कर ▪ भिसा शुल्क ▪ पर्यटन दस्तुर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना	▪ घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ मनोरञ्जन कर ▪ विज्ञापन कर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ कृषि आयमा कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना	▪ सम्पत्ति कर ▪ घर बहाल कर ▪ घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ विज्ञापन कर ▪ व्यवसाय कर ▪ भूमिकर (मालपोत) ▪ मनोरञ्जन कर ▪ मालपोत सङ्कलन ▪ दण्ड जरिवाना	▪ सेवा शुल्क ▪ दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना ▪ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ▪ पर्यटन शुल्क

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि दफा ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरु जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घरजग्गा वहाल कर, वहाल बिटौरी शुल्क, पार्किङ्ग शुल्क, जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर, आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरु रहेका छन् । यसै गरि गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरु उपभोग गरे वापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसाय शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क,

स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा उपयोगकर्ताहरुबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्सापास दस्तुर र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु विक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेका छन् ।

यसै गरि प्रदेश र स्थानीय तह दुवैले साझेदारीमा सकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । जसको दर प्रदेशले तोक्ने र सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म सङ्घीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लगत स्थानान्तरण भई नसकेको र सङ्घीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानून वमोजिम असूल उपर गरि त्यसको ६० प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिका र ४० प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ ।

यसरी स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट रकम प्राप्त हुने गर्दछ ।

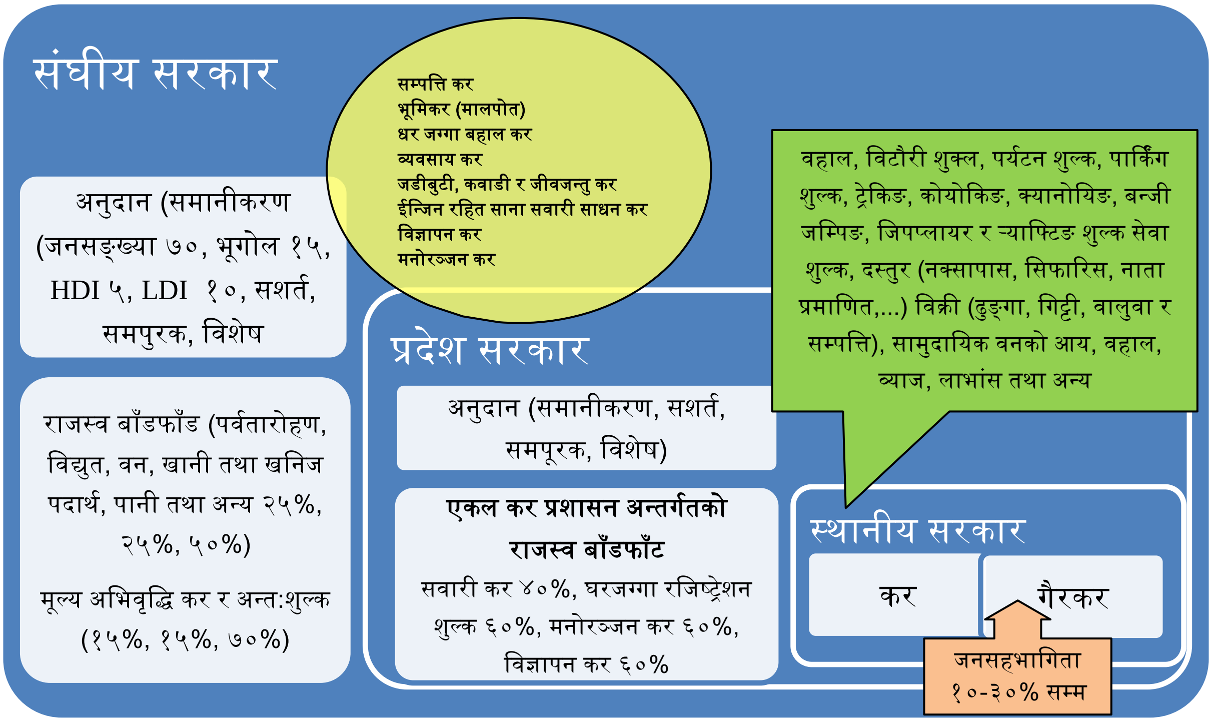

चित्र ५: राजस्व अधिकार सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न सङ्घीय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैर करका शिर्षकहरु निर्धारण गर्नुका अलावा संविधानका अनुसुचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकार क्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकार क्षेत्रका राजस्वका शिर्षकहरुको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तह बीच एकल कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । शुरुमा राखिएको व्यवस्थामा २०७५ सालको आर्थिक ऐनले थप परिमार्जन समेत गरेको छ । परिमार्जित व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था *(आर्थिक ऐन २०७५ बाट अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ दफा ५ र ६ मा भएको संसोधन सहित)*

तालिका ५: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	दर निर्धारण गर्ने तह	सङ्कलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशत)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय	स्थानीय	४०	६०

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय अनुसार हुनेछ :

- यस्तो एकल कर बाँडफाँट प्रयोजनका लागि सङ्कलन गर्ने तहले (प्रदेश र स्थानीय) सङ्कलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- प्रदेश सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्ने ।
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरीक आय

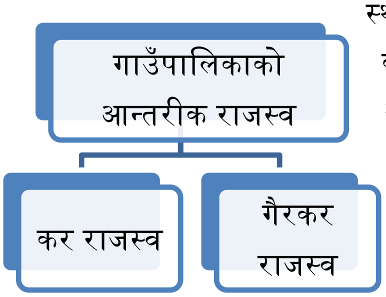

स्थानीय तहको सरकार अर्थात् गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई कानूनले कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । यी राजस्वका स्रोतहरु सम्बन्धित व्यक्तिले प्रत्यक्ष रुपमा भुक्तानी गर्नुपर्ने किसिमका छन् । यसैले हरेक नागरिकले आफुले तिरेको करको उपयोग स्थानीय सरकारले कसरी गरेको छ भन्ने विषयमा स्वभाविक रुपमा चासो र सरोकार राख्ने गर्दछ र स्थानीय सरकारले यसको सही उपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन देहाय बमोजिमको चक्र अनुसारका विभिन्न खुड्किलाहरु जस्तै क) नीति तथा कार्यविधिहरुको निर्माण र संस्थागत व्यवस्था (यस अन्तर्गत ऐन, कानून कार्यविधिहरुको तर्जुमा, नियमावली निर्णयहरु निर्माण तथा पुराना काम नलाग्न निर्णयहरु खारेजी, करको ढाँचा र दरको निर्धारण तथा सभाबाट अनुमोदन र सशक्त र प्रभावकारी राजस्व शाखाको स्थापना गरि कर्मचारीको व्यवस्था समेत पर्दछन्), ख) करदाताहरुको गणना र दर्ता (राजस्वको नक्साङ्कन, करदाताहरुको पहिचान तथा लगत तयारी, फारामको उपलब्धता र सो फारममा आम्दानीको स्रोतको अभिलेखीकरण), ग) राजस्वको बारेमा जानकारी, प्रचार प्रसार र करको अनुमान (करयोग्य स्रोत निर्धारण र सार्वजनिक छलफल तथा चेतनामूलक गोष्ठीहरुको आयोजना), घ) कर सङ्कलन तथा करदाताहरुसँग सम्बन्ध निर्माण (तिरेको करको बिल बनाई वितरण गर्ने र करचुक्ता विधि प्रणालीको प्रचार प्रसार, आम सञ्चारको माध्यमबाट प्रचार प्रसार र छलफल कार्यक्रमको आयोजान), ङ) कार्यान्वयन तथा अनुगमन, आन्तरिक नियन्त्रण (बिल र रसिद काटेको तथा कर सङ्कलन भएको सुनिश्चित गर्ने, समयमा आर्थिक

प्रशासन शाखामा कर रकम दाखिला तथा आम्दानी बाँधिएको सुनिश्चतता र आन्तरिक लेखापरीक्षण, समयमा कर नतिर्ने करदातालाई दण्ड जरिवाना भए नभएको अनुगमन र कानूनी कारवाही, अन्तिम लेखापरीक्षन आदि) र च) अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन र उत्तरदायित्व वहन (गाउँपालिकाको सेवा र राजस्वको आवद्धता, राजस्व सङ्कलन तथा यसको उपयोगको सार्वजनिकीकरण, करको किसिम र स्थानको आधारमा राजस्वको प्रतिवेदन र नियमित रुपमा प्रकाशन गर्ने आदि) आदि पर्दछन् । यो चक्रका प्रत्येक खुड्किलामा गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन र अन्य प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अध्यक्ष र समग्र कार्यपालिकाको सहयोग, समन्वय, सहजीकरण र निगरानी आवश्यक पर्छ ।

चित्र ६: राजस्व प्रशासन चक्र प्रक्रिया

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सकिने छ । यस बमोजिम सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गा सम्पत्ति कर लगाएर

बाँकी जग्गा नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ । स्पष्टिकरण घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहायबमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

१. घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
२. घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रास मूल्य
३. घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

ख) भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनुपर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

ग) व्यवसाय कर: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्ने छ ।

घ) घर जग्गा बहाल कर: गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो बजाल रकममा बहाल कर लगाउन सक्ने छ ।

ङ) सवारी कर: गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्साहरुको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । तर यस गाउँपालिकाले चालु आ.व.मा सवारी कर निर्धारण गरिएकोले ढुवानी र यातायात एवम् अन्य सवारी साधनहरुको कर सङ्कलन गरिने छ ।

च) विज्ञापन कर: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन वोर्ड, ग्लो वोर्ड, स्टल, आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ ।

छ) गैर करहरु: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, ऱ्याफ्टिङ, प्याराग्लाइडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरु, इजाजत पत्र तथा नविकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधी पसल, प्लटिङ जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरुको दर्ता, नविकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

ज) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धमा निम्न तालिकामा व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका ६: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा)

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ (अनुसुची ४)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशतको हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसङ्ख्याको पहिचान गरि स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँट गर्न सिफारिस गरेको छ ।

झ) कर राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकममध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोबाट रकममध्ये सङ्घीय सरकारले ७० प्रतिशत, प्रदेशले १५ प्रतिशत र स्थानीय सरकारले १५ प्रतिशत बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ७: कर राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँट गर्दा लिइने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिइने आधार र मापदण्डहरु तयार गरि कार्यान्वयनका लागि सहजिकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरु बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरि त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रुपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट गर्दा सो सँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा अध्ययन र अनुसन्धान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या र आश्रित जनसङ्ख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, न्यून विकास सूचकाङ्कको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहहरुलाई राजस्व बाँडफाँट गर्ने गरि सिफारिस गरेको छ ।

तालिका ८: राजस्व बाँडफाँटका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा)

सि.नं.	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या अनुपात ८०, आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात २०)	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव बिकास सूचकाङ्क	५	५
४	न्यून विकास सूचकाङ्क पूर्वाधार सूचकाङ्क (७० प्रतिशत खर्चको आवश्यकता सूचकाङ्क २० प्रतिशत र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्क १० प्रतिशत)	१०	१०
जम्मा		**१००**	**१००**

नोट: यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरीक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँटबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा सुत्र अनुसार रकम बाँडफाँट गर्ने गरेको छ ।

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकालाई प्राप्त कानुनी अधिकारको आधारमा सम्भाव्य आय शिर्षकहरुको परिचालन अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यसले ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा सम्भावना भएका आय शिर्षकहरुको सम्भाव्यता, सङ्कलनको अवस्था तथा दरको निर्धारणको अवस्थालाई देखाउँछ ।

तालिका ९: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका शिर्षक	सम्भावना	दर निर्धारण	सङ्कलन
क.	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)	छ	भएको	भएको
२	घर जग्गा कर (सम्पत्ति)	छ	भएको	नभएको
३	घर जग्गा वहाल कर	छ	भएको	भएको
४	व्यवसाय कर	छ	भएको	भएको
५	सवारी साधन कर	छ	भएको	भएको
६	मनोरञ्जन कर	छ	भएको	नभएको
७	विज्ञापन कर	छ	भएको	नभएको
८	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	छ	भएको	नभएको
ख.	**गैर कर**			
१	वहाल बिटौरी शुल्क	छ	भएको	भएको
२	दहत्तर, वहत्तरको विक्री	छ	नभएको	नभएको
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको विक्रीबाट प्राप्त आय)	छ	नभएको	नभएको
४	नक्सापास दस्तुर	छ	भएको	भएको
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	छ	भएको	भएको
६	पार्किङ्ग शुल्क	छ	भएको	नभएको
७	अस्पताल सञ्चालन	छ	नभएको	नभएको
८	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छ	नभएको	नभएको
९	स्थानीय खानेपानी महशुल	छ	नभएको	नभएको

१०	स्थानीय विद्युत महशुल	छ	नभएको	नभएको
११	ट्रेकिंग, कायाकिंग, वन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिंग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छ	भएको	नभएको
१२	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापित गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायमशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)	छैन	नभएको	नभएको
१३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क (अचल सम्पत्ति)	छ	भएको	नभएको
१४	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म)	छ	भएको	भएको
१५	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	नभएको	नभएको
१६	वडा कार्यालयमार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	भएको	भएको
१७	दण्ड जरिवाना	छ	भएको	भएको

माथिको तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ८ वटा शिर्षकहरुमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना भएता पनि ४ वटा शिर्षकहरुमा राजस्व सङ्कलन भइरहेको छ । जसमध्ये गाउँपालिकाले शिर्षकहरुको करका दरहरु निर्धारण गरेता पनि चालु आ.व.मा मालपोत कर, घर वहाल कर, व्यवसाय कर र सवारी साधन कर शिर्षकमार्फत आय सङ्कलन भइरहेको छ । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १७ वटा शिर्षकहरु मध्ये ९ वटा शिर्षकहरुमा दर निर्धारण गरिएको छ । गैर करबाट शिर्षकहरुबाट आय सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना भएतापनि केही शिर्षकहरुबाट मात्र राजस्व सङ्कलन भइरहेको छ ।

३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाले गाउँसभाबाट आ.व. २०७८/७९ का लागि विभिन्न शिर्षकहरुका लागि कर दर रेट निर्धारण तथा मिति २०७८ श्रावण १ बाट लागु हुने गरी गाउँसभाबाट २०७८ असार २७ गते स्वीकृत गरिसकेको छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण छुट्टाछुट्टै निम्न उपशिर्षकहरुमा गरिएको छ ।

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाले एकीकृत सम्पत्ति कर दर निर्धारणको लागि विष्तृत अध्ययन पछि लागु गर्ने निर्णय भएकोले करको दरहरु खाली राखिएको छ । यद्यपि हाल घरधुरी कर निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकामा निर्मित घरहरुलाई ३ प्रकारमा वर्गिकरण गरि क्रमश: सामान्य घरको रु ५०, जस्ता/ढुङ्गा/टायलको छाना भएको घरको रु १०० र पक्की घरको रु ५०० कायम गरिएको छ । गाउँपालिकाको आन्तरीक श्रोत एकमुष्ठ राखिएको हुनाले यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा सङ्कलन भएको रकम यकिन गर्न सहज देखिंदैन ।

सम्भाव्यता: विद्यमान कानूनी व्यवस्थाले घर र घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५ अनुसार गाउँपालिकामा ३,४९१ घरधुरी रहेको छ जुन राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कमा आधारित रहेको छ । घरको किसिम अनुसार यथार्थ तथ्याङ्क उपलब्ध नभएतापनि यस शिर्षक अन्तर्गत सङ्कलन हुन सक्ने करको रकम रु २,०७,००० अनुमान गरिएको छ जुन विस्तृत रुपमा तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका १०: सम्पत्ति करको सम्भाव्यता विश्लेषण

घरको किसिम	अनुमानित घर सङ्ख्या	करको दर	सम्भावित कर रकम
सामान्य घर	२,९८६	५०	१,४९,३००
जस्ता/ढुङ्गा/टायलको छाना भएको घर	४८७	१००	४८,७००
पक्की घर	१८	५००	९,०००
जम्मा	**३,४९१**		**२,०७,०००**

सुधारका पक्षहरु:

- भौगोलिक अवस्थिति, मूल सडकमा परेका तथा तलाको सङ्ख्या अनुसार घरहरुको छुट्टै वर्गीकरण गरि कर निर्धारण गर्ने ।
- एकीकृत सम्पत्ति कर दर निर्धारण भई लागु नहुन्जेल सम्पत्ति कर सङ्कलनको लागि सम्पत्ति करको विभिन्न क्याटेगोरीहरु अनुसार तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने ।
- गाउँपालिका र वडास्तरमा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुका लागि सम्पत्ति कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पत्ति करको सम्बन्धमा नागरिकहरुलाई विभिन्न माध्यमबाट सूचित गर्ने ।
- सम्पत्ति कर सङ्कलनमा वृद्धि गर्न प्रोत्साहनको लागि पुरस्कार तथा छुटको व्यवस्था गर्ने ।

ख. मालपोत (भूमि कर)

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा मालपोतको दर उल्लेख गरि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । परम्परागत विधि अनुसार अब्बल, दोयम, सिम र चाहार गरि चार समूहमा वर्गीकरण गरिएकोमा जग्गाको उपयोगिता अनुसार बारी र खेत गरि दुई वटा सब-क्याटेगोरीमा विभाजन गरिएको छ । चालु आ.व.मा मालपोत कर सङ्कलन गर्न १० रोपनी भन्दा कम बारीमा अब्बल, दोयम, सिम र चाहर खेतको प्रति रोपनी क्रमश १५, १०, ८ र ५ रुपैंया तथा १० रोपनी भन्दा कम खेतको हकमा क्रमश २५, २०, १५ र १० रुपैंया निर्धारण गरेको छ । त्यसै गरि १० रोपनी भन्दा माथिको जग्गामा अब्बल, दोयम, सिम र चाहर बारीको प्रति रोपनी क्रमश ३, २, १.५ र १ रुपैंया तथा खेतको हकमा प्रति रोपनी क्रमश ५, ४, २.५ र २ रुपैंया निर्धारण गरेको छ । गाउँपालिकाको आन्तरीक श्रोत एकमुष्ठ राखिएको हुनाले यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा सङ्कलन भएको रकम यकिन गर्न सहज देखिंदैन ।

सम्भाव्यता: ऐसेलुखर्कको गाउँपालिकामा बारी र खेतको क्षेत्रफलबारे तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेको भएतापनि मालपोत (भूमि) कर बापत वार्षिक करीब रु १२,२५,००० सङ्कलन हुन सक्छ ।

सुधारका पक्षहरु: यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको निकै महत्वपूर्ण स्रोत मालपोत (भूमि)कर भएकोले यसलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले निम्न पक्षहरुमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- परम्परागत विधि अनुसार अब्बल, दोयम, सिम र चाहार भन्दा पनि गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना तयार गरि सो प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका भू-उपयोगका किसिम अनुसार बजार क्षेत्र, व्यापारिक क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र अनुसार मालपोत (भूमि) कर निर्धारण गरि वैज्ञानिक तवरले यसका क्याटेगोरीहरु निर्माण गर्ने ।
- मालपोतको लागि विभिन्न क्याटेगोरी अनुसार अभिलेख राख्ने ।
- वडा कार्यालयले असुल गर्ने मालपोतको अभिलेख गाउँपालिकामा नियमित रुपले आउने व्यवस्था गरि कम्तिमा १ पटक चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- सम्भव भए मालपोत र सम्पत्ति कर एकै पटक लिने गरि एकीकृत सम्पत्ति कर असुली गर्ने व्यवस्था लागु गर्ने ।

ग. घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्दै भवन, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी बापत पाउने वहाल रकमको १० प्रतिशतका दरले असुल गर्ने व्यवस्था गरेको छ । पालिकाका प्राय जसो क्षेत्र ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने भएकोले गाउँपालिकाको केन्द्र ऐसेलुखर्क बजार र अन्य बजार क्षेत्रहरुमा सरकारी कार्यालय, बैङ्क तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरु भाडामा बस्दै आएको हुनाले संस्थागत रुपमा बहालमा दिइएका घरहरुबाट मात्र यो कर सङ्कलन गर्न सकिने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आन्तरीक श्रोत एकमुष्ठ राखिएको हुनाले यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा सङ्कलन भएको रकम यकिन गर्न सहज देखिंदैन ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको केन्द्र ऐसेलुखर्क बजार लगायत अन्य बजार क्षेत्रमा केही घर तथा जग्गाहरु बहालमा रहेका छन् । गाउँपालिका भित्र करीब १० वटा भवनहरु संस्थागत प्रयोजनका लागि भाडामा लेनदेन भएका छन् । ती संस्थागत बहालबाट ३०,००० आम्दानी गर्न सकिने देखिन्छ । गाउँपालिकाका करीब ५० घरधुरीले मासिक भाडामा लिएर व्यापार गरिरहेको अनुमान छ । यस प्रकार गाउँपालिकामा करीब ५० परिवारले भाडा बापत वार्षिक औषत १२,००० आम्दानी गरेको मानी त्यसको १० प्रतिशत कर लिंदा ६०,००० त्यसबाट प्राप्त हुनसक्ने देखिन्छ । आवासीय प्रयोजनका लागि करीब १० वटा घरमा कोठा भाडामा दिइएको अनुमान गर्दा आवासीय भाडाबाट २४,००० सङ्कलन हुने देखिन्छ । त्यसैगरी जग्गा भाडामा लिएर कृषि फर्म, फर्निचर लगायत विभिन्न उद्योग व्यवसाय सञ्चालन भएकोमा त्यसबाट बहाल कर करीब २५,००० प्राप्त गर्न सकिन्छ । समग्रमा गाउँपालिकामा यस शिर्षकबाट करीब १,३९,००० आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयार पार्दा बहालमा भएका घरजग्गा तथा बहालमा लाग्न सक्ने घरहरुको लगत सङ्कलन गरि अद्यावधिक गर्ने ।
- घर बहालको अभिलेख गाउँपालिकामा नियमित रुपले आउने व्यवस्था गरि कम्तिमा १ पटक चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- घर बहाल कर सङ्कलन निर्देशिका तयार गरि लागु गर्ने ।
- घर बहालको कर समय सापेक्ष अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

घ. व्यवसाय कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । व्यवसायीहरुलाई व्यवसायको किसिमको आधारमा नयाँ व्यवसाय दर्ता गर्न न्यूनतम रु १०० देखि रु ५,००० सम्म निर्धारण गरिएको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकामा पसल व्यवसाय, उत्पादनमूलक उद्योग, कृषि तथा पशु फर्म, होटेल र निर्माण व्यवसायी लगायतका अन्य व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको भएतापनि व्यवसायको किसिम अनुसार तथ्याङ्क उपलब्ध नरहेको अवस्था छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा वार्षिक ६० वटा नयाँ व्यवसाय दर्ता हुने अनुमान गरि व्यवसाय दर्ता शुल्क औसत १,५०० को दरले रु ९०,००० उठ्न सक्छ । त्यसै गरि नविकरणमार्फत रु ४०,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरी व्यवसाय करबाट कुल रु १,३०,००० राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- उद्योग वाणिज्य सङ्घ मार्फत व्यवसाय करको दरमा सहमति कायम गर्ने ।
- व्यवसायीहरुको तथ्याङ्क अध्यावधिक गरि गाउँपालिकामा दर्ता हुने व्यवसायीहरु वृद्धि गर्ने र घुम्ती शिविर मार्फत प्रचार प्रसार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि व्यवसाय सञ्चालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने ।
- व्यवसायको पूँजी अनुसार करको दर निर्धारण गर्ने तथा व्यवसायहरूको करको दर पुनरावलोकन गरि आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।
- व्यवसाय कर सङ्कलन टोली गठन गरि वर्षमा एक पटक व्यवसाय कर सङ्कलन अभियान सञ्चालन गर्ने ।

ङ. विज्ञापन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचार-प्रसार आदिका लागि राख्न दिने सामाग्रीमा विज्ञापन कर लगाउन सक्नेछ । सङ्घीय कानुन अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर सङ्कलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य कोष मार्फत गाउँपालिका सञ्चित कोषमा राजस्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । गाउँपालिकाको सार्वजनिक स्थानमा विज्ञापन वा साईन बोर्ड राखे बापत वार्षिक कर १,००० निर्धारण गरिएको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको कृषि हाटबजार तथा अन्य सार्वजनिक स्थानमा कुनै पनि व्यवसायीले आफ्नो व्यवसायको प्रवर्द्धन कार्यको लागि साईन बोर्ड, टुल ब्यानर, वाल पेन्ट, डिजिटल डिस्प्ले बोर्ड राखी विज्ञापन बापत वार्षिक रु १,००० का दरले विज्ञापन करबाट कुल करीब रु २५,००० राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- विज्ञापनका सामग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- आफ्नो व्यवसायको पहिचानको लागि व्यवसाय स्थलमा साईन बोर्ड, वाल पेन्ट, टुल, व्यानर, डिजिटल डिस्प्ले बोर्ड लगायतका विज्ञापन दर निर्धारण गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- सङ्कलित विवरण अनुसार विज्ञापन करको दर पूनरावलोकन गर्ने ।
- न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरि ठेक्का अङ्क निर्धारण गर्ने ।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा विज्ञापन प्रवर्द्धनको वातावरण तयार गर्ने ।

च. मनोरञ्जन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन व्यवसाय सेवामा मनोरञ्जन कर लगाउन र असुल गर्न सक्नेछ । सङ्घीय कानुन अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर सङ्कलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य कोष मार्फत गाउँपालिका सञ्चित कोषमा राजस्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । आर्थिक ऐन अनुसार गाउँपालिकाले मनोरञ्जन कर अन्तर्गत ऐतिहासिक पुरातात्विक एवम् धार्मिक स्थलहरुको व्यवस्थापन गरी स्थानीयवासीहरुको सहकार्यमा पर्यटकहरुबाट प्रवेश शुल्कको २ प्रतिशत रकम निर्धारण गरिएको छ । त्यसै गरी साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनीमा प्रवेश शुल्कमा २ प्रतिशत एवम् जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजना स्थलमा मनोरञ्जन कर बापत अनुमतिका लागि गरिने सिफारिस दस्तुरका अतिरिक्त प्रत्येक दिन रु ३०० कर निर्धारण गरिएको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाले ऐतिहासिक पुरातात्विक एवम् धार्मिक स्थलहरुमा पर्यटकहरुको प्रवेश शुल्कबाट २ प्रतिशत, साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनीमा प्रवेश शुल्क २ प्रतिशत तथा जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजना स्थलमा मनोरञ्जन कर बापत प्रति दिन रु ३०० कर गरि मनोरञ्जन करबाट कुल कर रु १०,०५० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । यस बारे विष्तृत विवरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका ११: मनोरञ्जन करको सम्भाव्यता विश्लेषण

मनोरञ्जनको विवरण	सङ्ख्या	करको दर	सङ्कलन हुने कर
पुरातात्विक एवम् धार्मिक स्थलहरुमा पर्यटकहरुको प्रवेश शुल्क	एकमुष्ठ	२ प्रतिशत	१,२००
साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनी	एकमुष्ठ	२ प्रतिशत	६,५००
जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजना स्थल	७	३००	२,१००
जम्मा			**१०,०५०**

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिका भित्र रहेका पुरातात्विक एवम् धार्मिक स्थलहरुमा पर्यटकहरु आगमनको यथार्थ विवरण सङ्कलन गर्ने ।

- जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजनाको यथार्थ विवरण सङ्कलन गर्ने ।
- साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनी स्थलहरु सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा आय सङ्कलनको वातावरण तयार गर्ने ।
- सङ्कलित विवरण अनुसार मनोरञ्जन करको दर पुनरावलोकन गर्ने ।

छ. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा यस क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उन, खोटो, जडिबुटी, वनकस जस्ता बस्तुको व्यावसायिक कारोबार गरे वापत कर लगाइने र असुल गर्ने गरि कर निर्धारण गरेको छ । यस क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरुमा खोटो, टिमुर, तेजपात, चिउरी, कुरिलो, अलैंची, चिराईतो, आदिको निकासी दस्तुर तथा प्रचलित कानुनले निषेध नगरेको मृत जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला बस्तु, आदिको कर विष्तृत अध्ययन पछि निर्धारण गरिने छ । तर गाउँपालिकामा कवाडी सङ्कलन करको दर कायम गरिएको छैन ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तुहरुको विक्री वितरणको तथ्याङ्क उपलब्ध नभएपनि उत्पादन र विक्रीबाट कर बापत सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकामा जडिबुटीको विक्री, कवाडी (कागज, फलाम, शिशा, आदि), प्रचलित कानुनले निषेध नगरेको मृत चौपाया, चखेरु जन्य पदार्थ एवम् अङ्गको विक्री लगायत जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर शिर्षकबाट कुल रु ७५,००० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा सङ्कलन तथा व्यवसायिक उपयोग हुने जडीवुटी विक्री वितरणको परिमाण सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- कवाडी माल र प्रचलित कानूनले निषेध गरिएको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला, आदिको विक्री वापत कर निर्धारण गरि गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न राजस्व सङ्कलन गर्ने ।
- जडिबुटी, कवाडी, जीवजन्तु करसँग सम्वन्धित व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।
- गाउँपालिकामा हुने कवाडी बस्तुको व्यवसायिक कारोवारलाई इजाजत प्रदान गरि वार्षिक ठेक्का मार्फत कर सङ्कलन गर्ने ।

३.३.२ गैर कर राजस्व

क. बहाल बिटौरी शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार, पसल लगायत सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग गरेबापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाउन पाउने व्यवस्था छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा आफ्नो क्षेत्रभित्र निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट बजारमा माछा मासु विक्री सम्बन्धी, कपडा तथा जुत्ता सम्बन्धी व्यवसाय, तरकारी तथा फलफुल व्यवसाय, खाद्यान्नसँग सम्बन्धित, परम्परागत शिपसँग सम्बन्धित क्षेत्रहरुमा प्रति ईकाई रु ५ देखि रु १० सम्म दरले

बहाल बिटौरी शुल्क निर्धारण गरिएको छ । त्यसै गरी गाउँपालिकाभित्र लाग्ने दैनिक हाटबजार, साप्ताहिक हाटबजारमा प्रति दिन पशुपंक्षी विक्रीसँग सम्बन्धित तथा अन्य व्यवसायको लागि रु ५ देखि रु २० बहाल बिटौरी शुल्क लगाएको छ भने माथि उल्लेख नभएको व्यवसायको हकमा गाउँपालिकाले निर्णय गरी रु १० देखि रु ५०० सम्म लिन सकिने भनि आर्थिक ऐनमा उल्लेख छ ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको क्षेत्रमा हाट बजारहरु पहिचान गरि सार्वजनिक स्थानमा टहरा निर्माण लगायतका आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरि व्यवस्थित गर्न सकिन्छ । हाट बजार व्यवस्थापनका अलावा सार्वजनिक स्थल, ऐलानी जग्गा वा बाटो छेउमा अस्थायी पसल राख्न दिए बापत बहाल बिटौरी शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । बहाल बिटौरी कर अन्तर्गत गाउँपालिकामा माछा मासु विक्री सम्बन्धी, कपडा तथा जुत्ता सम्बन्धी व्यवसाय, तरकारी तथा फलफुल व्यवसाय, खाद्यान्नसँग सम्बन्धित, परम्परागत शिपसँग सम्बन्धित क्षेत्रहरु तथा हाटबजारमा प्रति दिन पशुपंक्षी विक्रीसँग सम्बन्धित तथा अन्य व्यवसायबाट वार्षिक रु १,१५,००० राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र लाग्ने दैनिक तथा साप्ताहिक हाट बजारहरु सार्वजनिक स्थानमा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण सहित व्यवस्थित गरि हाट बजारमा विक्री हुने विभिन्न सामाग्रीहरुको कर उठाउन वार्षिक ठेक्का प्रदान गर्ने ।
- हालसम्म दर्ता कायम नभएका ऐलानी जग्गाको अभिलेख राखी बहाल बिटौरी शुल्क लिन सक्ने सम्भावनाको अध्ययन गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- बहाल बिटौरी शुल्कको दायराभित्र सार्वजनिक जग्गाको उपयोग र सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत लाग्ने शुल्कलाई उल्लेख गर्ने ।
- सङ्कलित विवरणका आधारमा वर्गीकरण गरि बहाल बिटौरी शुल्क निर्धारण गरि सोही आधारमा सङ्कलन गर्ने ।

ख. नक्सापास दस्तुर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ अनुसार नक्सा पास दस्तुर पक्की घरको रु १,००० र कच्ची घरको रु ५०० शुल्क निर्धारण गरिएको छ । त्यसै गरी नक्शा पास निवेदन फाराम दस्तुर रु ५० तथा घर सम्पन्न सिफारिस/प्रमाणित पक्की घरको रु १,००० र कच्ची घरको रु ५०० कायम गरिएको छ । गत आ.व.मा यस शिर्षकमा कुनै रकम सङ्कलन भएको देखिंदैन ।

सम्भाव्यता: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा नक्सापास कार्य खासै प्रभावकारी नदेखिएता पनि ऋण लिने कार्य लगायत बाध्यात्मक परिस्थितिमा मात्र नक्सापास गर्न आउने चलन रहेको छ । नक्सापास दस्तुरको दर निर्धारण गरिएता पनि यद्यपि नक्सा पास व्यापक रुपले अघि बढेको देखिंदैन । गाउँपालिकाको मापदण्ड अनुसार सडकको समेत पहुँच हुँदै जाँदा यस क्षेत्रमा घरहरु निर्माण हुने क्रम बढ्ने देखिन्छ । पहिले बनेका घरहरुको अभिलेखिकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । प्रत्येक वर्ष १५ वटा जति नयाँ घर निर्माण तथा २५ वटा पुराना मापदण्ड अनुरुप बनेका घरहरुको अभिलेखिकरण हुने आङ्कलन गर्दा नक्सा पास निवेदन फाराम दस्तुबाट रु १,०००, नक्शा पास दस्तुरबाट रु २५,००० तथा घर निर्माण सम्पन्न सिफारिस/प्रमाणितको रु २५,००० गरि कुल ५१,००० राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने छ ।

सुधारका पक्षहरु: नक्सापास प्रकृयाले आयआर्जन मात्र नभई भवन निर्माण प्रकृयालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ ।

- मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार घरको नक्सापास प्रकृयालाई अनिवार्य बनाउने ।
- घरको बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।
- घर अभिलेखीकरणका लागि सार्वजनिक सूचना जारी गरि बैङ्क तथा वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय गर्ने ।
- गाउँपालिका हुनु भन्दा पहिले निर्माण भएका घरहरुको अभिलेखीकरण गरि नक्सापास गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।

ग. व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर)

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधी पसल, प्लटिङ, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको अनुमति दिन र सो वापत दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्छन् । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाले एफ. एम. प्रसारण रु २,०००, केबुल च्यानल प्रसारण रु २,०००, कुरियर सेवा रु १,०००, शिक्षा सेवा निजी सिफारिस अन्तर्गत क्यामपस रु २,०००, मावि/उमावि रु १,५००, निमावि रु १,०००, आधारभूत/प्राथमिक/छात्रावास/मन्टेश्वरी रु १,०००, पूर्व प्राथमिक रु ८००, ट्युशन सेन्टर रु १,५००, कम्प्युटर/नृत्यकला सिकाइ केन्द्र/तालिम तथा अनुसन्धान केन्द्र रु १,०००, निजी अस्पताल तथा नर्सिङ होम रु २,५००, क्लिनिक तथा ल्याब रु १,०००, वाणिज्य बैंक प्रति शाखा रु ५,०००, विकास बैंक प्रति शाखा रु ४,०००, फाइनान्स कम्पनी शाखा कार्यालय रु ३,०००, वित्तीय/सहकारी संस्था दर्ता दस्तुर रु २,०००, मनि ट्रान्सफर रु १,०००, विमा कम्पनी रु २,०००, लघु वित्त रु २,०००, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरुको रु १,००० र रु ५,००० कायम गरिएको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा सञ्चालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिन्छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा वार्षिक १०० वटा व्यवसाय रजिष्ट्रेशन हुन सक्ने अनुमान गर्दा औसत दस्तुर रु १,५०० अनुमान गर्दा यस शिर्षकबाट वार्षिक रु १,५०,००० आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- दर्ता तथा अनुमतिका लागि निर्देशिका तयार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेका र नयाँ व्यवसाय शुरु गर्न चाहनेलाई अनिवार्य व्यवसाय दर्ता, इजाजत तथा नविकरण गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

घ. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरि सङ्कलन गर्दै आएको छ । वडाबाट सङ्कलित सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर वडाले

गाउँपालिकाको आर्थिक प्रशासन शाखामा मासिक रुपमा जम्मा गर्ने गरिएको छ । आर्थिक ऐनले सिफारिस तथा प्रमाणितको दर न्यूनतम रु १०० देखि रु २,५०० सम्म निर्धारण गरेको छ । उक्त ऐन अनुसार विपन्न/असहाय विद्यार्थी छात्रवृत्ति सिफारिश, अपाङ्गता भएको सिफारिश, निशुल्क स्वास्थ्य उपचारको सिफारिस, आर्थिक अवस्था कमजोर वा विपन्नता प्रमाणित, कोर्ट फि मिनाहा सिफारिसका लागि दस्तुर नि:शुल्क गरेको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको कार्यालय तथा ७ वटा वडा कार्यालयबाट वार्षिक करीब ३,००० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ । वर्तमान दर अनुसार प्रति सिफारिश वा प्रमाणित औसत रु ३०० भएमा वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु ९,००,००० सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्न पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरु शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा दस्तुरको वर्गिकरण अनुसार दर पुनरावलोकन गरि आवश्कता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

ङ. सामुदायिक वनको वन पैदावर विक्रीबाट प्राप्त हुने आय

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावरको विक्री बापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित पालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा सामुदायिक वनको वन पैदावर विक्रीको लागि दर निर्धारण गर्न बाँकी छ ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकामा रहेका ४२ वटा सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट विक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएता पनि यस क्षेत्रमा पाईने काठ र बोक्रा जाति, पात जाति, फूल भुवा जाति, फल र विज जाति, विरुवा जाति, लोहवन जाति, काठ तथा काठबाट बनेका सामाग्रीहरु आदि बाट रु १,००,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- सामुदायिक वन पैदावर विक्री तथा उपभोग्य सम्बन्धी वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

च. सेवा शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएका सेवामा सेवाग्राहीहरुबाट शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । सरसफाई शुल्क मासिक प्रति घर रु ५०, होटल व्यवसायको लागि रु १००, सरसफाइ कार्डको १००, फोहर दस्तुर कार्डको रु ३०, विद्युत जडान सिफारिस रु १००, धारा जडान सिफारिस रु १००, घर जग्गा नामसारी सिफारिस ५

रोपनीसम्म रु १००, ५ देखि १० रोपनीसम्म रु १५०, १० देखि २० रोपनीसम्म रु २०० र ५० रोपनीभन्दा माथि रु ५००, मोही लगत कट्टा सिफारिस १ रोपनीसम्मको रु १०० र १ रोपनीभन्दा माथिको रु २००, घर कायम सिफारिस प्रति वर्ग फिट पक्की घरको लागि रु ५ तथा कच्ची घरको लागि रु २, सर्जमिन सिफारिस दस्तुर रु २००, नेपाल सरकारको नाममा बाटो कायम सिफारिस रु १००, जग्गा मुल्याङ्कन सिफारिस/प्रमाणित रु १००० मा १ रुपैंया, घर बाटो प्रमाणित भएकोलाई रु २०० र नभएकोलाई रु १००, चार किल्ला प्रमाणित रु २००, घर पाताल प्रमाणित रु १००, आदिको शुल्क निर्धारण भएको छ ।

सम्भाव्यता: आगामी आर्थिक वर्षमा उपरोक्त शिर्षकबाट सहज ढङ्गले रकम प्राप्त गर्न सकिन्छ । हाटबजार, पार्किङ्ग, फोहोरमैला व्यवस्थापन, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पर्यटकीय स्थल, बसपार्क, आदि लगायतबाट सेवा शुल्क उठाउन सक्ने छ । यस गाउँपालिकामा माथि उल्लेखित विभिन्न उपशिर्षकहरुको सेवा शुल्क बापत जम्मा रु १,४५,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

छ. सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका भौतिक सम्पत्तिहरु शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरुको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा निर्धारण गर्न बाँकी रहेको छ । गाउँपालिकामा १ वटा जेसिवी र २ वटा एम्बुलेन्स रहेता पनि यसको बहालबाट गत आ.व. २०७७/७८ मा यस शिर्षक अन्तर्गत कुनै रकम सङ्कलन भएको छैन ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरूका बहाल परिचालन सम्बन्धमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको हेभी ईक्वीपमेन्टमा लाग्ने ईन्धन तथा सामान्य मर्मत बहालमा लिने व्यक्ति, समिति र संस्थाले व्यहोर्ने गरी जेसिवी भाडामा प्रति घण्टा रु २,६०० का दरले दिन सकिन्छ । एम्बुलेन्स भाडा, प्रोजेक्टर भाडा, राजपत्र, पुस्तक, नक्शा, टेण्डर फाराम, आदिको विक्रीबाट यस शिर्षक अन्तर्गत प्राप्त आय बापत आगामी आ.व.मा जम्मा रु १,००,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरि सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरि कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लेखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।

ज. विक्री बाट प्राप्त रकम (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु विक्री)

हालको अवस्था : ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको सिमाना भएर बग्ने नदी तथा खोलाको किनार तथा बगर क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो उत्खनन, सङ्कलन तथा निकासी भई गाउँपालिका क्षेत्रमा उपयोग भईरहेको छ । दुधकोशी नदी, रावाखोला, लिटिङ खोला, चङ खोला, वाङ खोला, लुकुवा खोला र काभ्रे खोला क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवाको दिगो एवम् वातावरणमैत्री सङ्कलन गर्न स्वीकृति सहित विक्री कार्यको लागि प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरि विक्री गर्न परिमाणको यकिन गरि आर्थिक ऐनमा करको दर समावेश गरिएको छैन । यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा कुनै आय सङ्कलन गरिएको छैन ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिका भएर बग्ने दुधकोशी नदी, रावाखोला, लिटिङ खोला, चङ खोला, वाङ खोला, लुकुवा खोला र काभ्रे खोला क्षेत्रमा ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवाको दिगो सङ्कलन/उत्खनन् कार्यका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गरि सो प्रतिवेदन अनुसार सामान्य घरेलु औजार जस्तै कुटो, कोदालो, सावेल, आदिको ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा उत्खनन् तथा सङ्कलन गर्न सकिने परिमाण प्रस्ताव हुन जरुरी छ। यस शिर्षक अन्तर्गत रु १३,३०,२०० राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ।

सुधारका पक्षहरु:

- सम्भावित स्थानमा ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवाको दिगो सङ्कलन/उत्खनन् कार्यका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन गरि अध्ययन प्रतिवेदनले एकीन गरेको परिमाणमा ठेक्का लगाई अमानतबाट विक्री गर्नका लागि आवश्यक प्रक्रिया मिलाउने।
- आर्थिक ऐन नियम विपरित कार्य गर्ने ठेकेदारहरुलाई कार्वाही गर्ने र दण्ड जरीवानाको प्रावधान समावेश गर्ने।
- नदिजन्य पदार्थको उत्खनन निर्वाध रुपमा भइरहेकोले त्यसलाई गाउँपालिकाले रोक्नका लागि पहल गर्नुपर्ने।
- नदिजन्य पदार्थको निकासी गर्न सडक निर्माणमा संलग्न भएका निकायहरुसँग समन्वय गरि सहजीकरण गर्ने।

परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरु तथा आय सङ्कलननको अवस्थालाई छोटकरिमा व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरु पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनको अधिनमा रही आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सकिने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनको लागि गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको ६ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरेको छ ।

तालिका १२: राजस्व परामर्श समिति पदाधिकारी तथा जिम्मेवारी

क्र.सं.	पद	जिम्मेवारी
१	गाउँपालिक उपाध्यक्ष	संयोजक
२	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	महिला कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	उद्योग वाणिज्य संघ (प्रतिनिधी)	सदस्य
६	लेखापाल (राजस्व शाखा)	सदस्य सचिब

गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सो को परिपालन सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने, राजस्वको स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने, राजस्वको दर र क्षेत्र लगायतको आधारमा आन्तरीक विश्लेषण र अनुमान गर्ने, स्थानीय उद्योग तथा व्यवसाय प्रवर्दधन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान दिने किसिमको कर नीति अवलम्बन गर्न परामर्श दिने, कर राजस्व, गैर कर राजस्व, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर निर्धारण गरी सिफारिस गर्ने र राजस्व प्रशासन सुधारका लागि अन्य आवश्यक सुझावहरु पेश गर्ने लगायतका कार्य राजस्व परामर्श समितिले गर्नेछ ।

गाउँपालिकाको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र स्थानीय तहको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि गाउँपालिकाको राजस्व वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । वर्तमान समयमा नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनद्वारा गाउँपालिकालाई उपलब्ध वित्तीय अधिकार तथा प्रचलित कानून अनुकुल आन्तरीक आय र राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि तत्काल थप तथा योजनावद्ध प्रयास थाल्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाले प्राप्त स्वायत्त अधिकारको प्रयोग र स्थानीय स्रोत साधनको परिचालन गर्न गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन क्षमता सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ । गाउँपालिकाले उपयुक्त मानव स्रोतको व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, राजस्व सङ्केत अनुसार छुट्टाछुट्टै शिर्षकगत कम्प्युटरीकृत राजस्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली सहित राजस्व परिचालनका लागि सुदृढ राजस्व शाखाको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै करको दर तथा दायरा पहिचान एवम् विश्लेषण

गरि उपयुक्त नीतिगत व्यवस्था समेत गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । नीतिगत सुधार, राजस्व शाखाको स्तरोन्नति, अनुगमन तथा नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना, उत्प्रेरणात्मक विधिहरुको अवलम्बन, नागरिक केन्द्रित राजस्व प्रशासन करदाता शिक्षा जस्ता पक्षहरुलाई सम्वोधन गर्ने गरि राजस्व क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनको अधिनमा रही आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सकिने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनको लागि गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा राजस्व परामर्श समितिले विभिन्न छलफल तथा बैठकहरु सम्पन्न गरि राजस्वका दरहरु तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरु गाउँ सभा समक्ष पेश गरि गाउँपालिकाको संवैधानिक व्यवस्थाको आधारमा गाउँपालिकाले चालु वर्ष २०७८/७९ को लागि आर्थिक ऐन पारित गरेको छ । राजस्व परामर्श समितिको बैठक बसी आन्तरीक आयको दर प्रस्ताब गरि गाउँसभाले आयका शिर्षकगत दायरा तथा उक्त दायराका दरहरु राखी गाउँसभा मार्फत आर्थिक ऐन सर्व सहमतिले पारित गरिएको छ । यदयपि केही कर तथा गैर करहरुको विष्तृत अध्ययन पछि दर निर्धारण गर्न बाँकी रहेको छ । गाउँपालिकाले राजस्व तथा कर सङ्कलन कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउनका आगामी आ.व. बाट लागु हुने सबै किसिमको राजस्व तथा कर सङ्कलनको शुरुवात गर्ने नीति लिएको छ । चालु आ.व.मा आन्तरिक आयतर्फ जम्मा रु २१,९७,००० सङ्कलन हुने अनुमान गरेको छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा कर सङ्कलन कार्य अपेक्षा अनुसार कर उठाउन नसकिरहेको अबस्था छ । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन तथा सुधार सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

गाउँ सभाले निम्न नीति तथा कार्यक्रमहरु अवलम्बन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- आन्तरीक आय वृद्धि गर्ने सम्भावनाका सम्भाव्य सबै क्षेत्रहरुको अध्ययन, पहिचान गरि व्यवस्थित ढङ्गले करको दायरामा ल्याउने । यसका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरि परिचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय अभिबृद्धि गर्न करको दायरालाई बढाउँदै सहभागितामूलक कर नीति अवलम्बन गर्ने ।
- सम्बद्ध सबै पक्षलाई निर्धारित राजस्व दायराभित्र ल्याउन कार्यपालिकाले विशेष भूमिका खेल्ने ।
- लक्ष्य अनुसार राजस्व सङ्कलनका लागि तत्कालै आवश्यक व्यवस्था गरि राजस्व सङ्कलन गर्ने ।
- भदौ मसान्तभित्र सबै पक्षलाई करको दायरा भित्र ल्याउने ।
- कर प्रशासनलाई व्यवस्थित गर्न पूर्ण रुपमा कार्यान्वियन गर्ने ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालनको मूल आधार आन्तरिक आय भएकाले स्थानीयबासी, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, टोलसुधार समितिहरु, स्थानीय शैक्षिक संस्थाहरुसँग सहकार्य गरि कर सचेतना तथा अभिबृद्धि कार्यक्रम मार्फत कर अभियानलाई अघि बढाउने ।
- कर र राजस्व प्रशासनलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउन सबै वडा कार्यलयको कम्प्युटरहरुमा सफ्टवेयर जडान र इ-कनेक्सनको माध्यमद्वारा गाउँपालिकामा जोड्ने ।
- सूचना र प्रविधिको माध्यमबाट गाउँपालिकामा सेवाग्राहीको गुनासो सम्बोधन गरिने परिपाटी विकास गर्ने ।

- विगत देखिका अभिलेखहरुलाई राजस्व सङ्केत अनुसार छुट्टाछुट्टै शिर्षकगत रुपमा कम्प्युरकृत गरि सुरक्षित राख्ने प्रयत्न गर्ने ।
- लक्षित वर्गलाई व्यवसाय प्रति आकर्षित गर्न महिला र अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरुको नाममा दर्ता भएका व्यवसायहरुलाई तोकिएको व्यवसाय करमा १० प्रतिशत छुट दिने ।
- घरवहाल कर निर्धारण प्रयोजनार्थ निश्चित मापदण्ड वनाई घर वहाल दर निर्धारण गर्ने । असोज मसान्त सम्म एकमुष्ट वार्षिक वहाल कर वुझाउन आउने घरधनी/व्यवसायीलाई वार्षिक वहाल करको १० प्रतिशत छुट दिने ।
- करदाता शिक्षा प्रभावकारी बनाउने ।
- करका दर र दायरा वैज्ञानिक आधारमा विश्लेषण गरि बिस्तार गर्ने ।
- राजस्व प्रशासन सूचना प्रविधिमा आधारित बनाई सुदृढिकरण गर्ने ।
- कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिम तथा भ्रमणको ब्यवस्था गर्ने ।
- सम्पूर्ण आन्तरीक आयका स्रोतहरु सङ्कलनका लागि तयार पारिएको कर नीतिलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
- आन्तरिक आयको दिगो अभिवृद्धिका लागि गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका सम्पत्ति बहालमा दिने नीतिलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
- बढी कर तिर्ने व्यक्ति/संस्थालाई कार्यविधि बनाई पुरस्कृत गर्ने ।
- प्राकृतिक तथा नदीजन्य श्रोतको उपयोगलाई करको क्षेत्रभित्र ल्याउने ।
- भवन तथा नक्शा पासलाई अनिवार्य गर्ने ।
- अनुगमन तथा मुल्याङ्कन समयावद्ध तथा वैज्ञानिक बनाउने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा नयाँ घर निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता २०७२ लाई पूर्ण रुपमा पालना गर्न अभिप्रेरित गर्ने तथा गाउँपालिका घोषणा हुनुअघि बनेका घरहरुलाई समेत निर्धारित मापदण्डमा नक्सापास र नियमित गर्ने अभियानलाई निश्चित समयसीमा तोकी कार्यान्वयन गर्ने ।
- गाउँपालिकाभित्र रहेका वित्तिय संस्थाहरुको अनुगमन तथा नियमन गरि विषयगत कार्यप्रति उत्तरदायी बनाउने ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

जग्गा संरचनामा गाउँपालिकाले राजस्व सङ्कलनको लागि आर्थिक प्रशासन उपशाखा अन्तर्गत राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन इकाई गठन गरिएको छ । राजस्व सङ्कलनका लागि लेखापाल, आलेप, प्रशासन सहायक चौथो र कार्यलय सहयोगी गरि चार जना कर्मचारीहरु राजस्व तथा आर्थिक प्रशासनमा कार्यरत छन् । गाउँपालिकाका खरिद गरिएको सफ्टवेयरमार्फत वडा कार्यालयहरु र गाउँपालिकामा राजस्वको सङ्कलन तथा अभिलेखीकरण गरिंदै आएको छ ।

फोटो १: आर्थिक प्रशासन शाखा तथा लेखा शाखा

स्थलगत अवलोकन तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलनको अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

- गाउँपालिकाको लेखापाल (पाँचौ तह)लाई राजस्व सङ्कलन सम्वन्धी जिम्मेवारी दिइएको ।
- गाउँपालिकामा ६ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरिएको ।
- राजस्व शाखा र लेखा शाखा एउटै कोठामा सञ्चालन भएको हुनाले कार्यकक्ष पर्याप्त नभएको देखिन्छ ।
- राजस्व प्रशासनका लागि आवश्यक कम्प्युटर, प्रिन्टर, फर्निचर र दराज लगायतका भौतिक सुविधाहरु उपलब्ध छ ।
- राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण तथा कर्मचारिहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छैन ।
- राजस्व प्रशासनको लागि एकीकृत कर सङ्कलन प्रणालीमा आधारित SoftTech सफ्टवेयर खरिद भएको र सोही सफ्टवेयर प्रयोग गरि राजस्व सङ्कलन कार्य भइरहेको । साथै राजस्व सम्बन्धी डाटावेस DoIT अनुसार राख्ने गरिएको छ ।
- वडा कार्यालयहरूबाट मूलतः भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर, सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरहरु, पञ्जीकरण, आदि सङ्कलन गर्ने गरिएको ।
- गाउँपालिका कार्यलयबाट घर बहाल कर, बहाल विटौरी कर, व्यवसाय रजिष्ट्रेशन कर, सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, नक्शा पास, सरकारी सम्पत्तिको विक्री, न्यायिक दस्तुर, परिक्षा शुल्क, अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्कहरु, सिफारिस दस्तुर, नक्शा पास, टेण्डर विक्री जस्ता राजस्व सङ्कलन हुने गरेको छ ।

- वडा कार्यालयहरूले महिनाभर सङ्कलन भएको रकम एकमुष्ठ बैङ्क दाखिला गरि मासिक रुपमा जम्मा गर्ने गरिएको ।
- राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारी पाएका कर्मचारीका लागि हाल सम्म क्षमता विकासका लागि केही नगरिएकोले तालिम तथा अभिमुखीकरण गर्न सकिने ।
- हालसम्म राजस्व सङ्कलन तथा त्यसको प्रभावकारीताका लागि अनुगमन तथा मुल्याङ्कन नभएको ।
- राजस्व सङ्कलनमा वडास्तरमा कम्प्युटरबाट विल प्रिन्ट गरि प्रयोग भइरहेको ।
- राजस्व बजेट तथा प्रतिवेदन प्रणाली तोकिएको ढाँचामा भएको ।
- आर्थिक ऐन र यथार्थ सङ्कलन बीचको तालमेल केही सुधार गर्न सकिने ।

४.३ आन्तरिक आय परिचालन

यस गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा क्रमागत रुपमा केही घट्दो क्रममा छ । आन्तरिक आयतर्फ मालपोत (भूमि कर), व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर, घर बहाल कर, बहाल बिटौरी कर, सवारी साधन कर, सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त रकम, सिफारिश दस्तुर, तथा अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क यहाँका मुख्य स्रोतका रुपमा रहेको छ । ऐसेलुखर्क गाउँपालिकामा एकीकृत सम्पत्ति कर र जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करको दर विष्तृत अध्ययन पछि निर्धारण गरिने छ भनि आर्थिक ऐनमा उल्लेख गरिएको हुनाले यस शिर्षक अन्तर्गत निकट भविष्यमा आय सङ्कलन हुने देखिन्छ । दुधकोशी नदि तथा रावा खोला, लिटिङ खोला, चङ खोला, वाङ खोला, लुकुवा खोला र काभ्रे खोलाका किनाराको सम्भावित स्थानहरुबाट घरेलु औजार जस्तै कुटो, कोदालो, सावेल, आदिको प्रयोगबाट ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो उत्खनन, सङ्कलन तथा निकासी कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरण प्रतिवेदन तयार गरि नदीजन्य पदार्थ निकासी तथा विक्री शुल्कबाट राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाको लागि आगामी दिनमा समेत आन्तरिक आयतर्फ सम्पत्ति कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, घर बहाल कर, बहाल बिटौरी कर, सवारी साधन कर, गिट्टी, वालुवा विक्री कर, सिफारिस र दस्तुर नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । गाउँपालिकाकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाले विगत आ.व. २०७६/७७ र २०७७/७८ मा सङ्कलन गरेको यथार्थ आय तथा चालु आ.व.का लागि गरिएको अनुमान सम्बन्धी आय विवरण देहाय तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका १३: गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको अवस्था (रु हजारमा)

सि.नं.	आयको शिर्षक	२०७६/७७ को यथार्थ आय	२०७७/७८ को यथार्थ आय	२०७८/७९ को प्रस्तावित आय
१	**आन्तरिक राजस्व**	**३६४५.०९**	**२३३५.८८**	**२०९७.६५**
१.१	**स्थानीय कर**			**३५१.९०**
१.१.१	सम्पत्ति कर			
१.१.२	भूमि (मालपोत) कर			१५०
१.१.३	घर बहाल कर			१२०
१.१.४	व्यवसाय कर			
१.१.५	विज्ञापन कर			
१.१.६	मनोरञ्जन कर			
१.१.७	सवारी साधन कर			८१.९०

१.२	**गैर कर राजस्व**			**१७४५.७५**
१.२.१	बहाल विटौरी शुल्क			१
१.२.२	कृषि तथा पशुजन्य बस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर			
१.२.३	नक्सा पास दस्तुर			२५
१.२.४	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय			५५.५०
१.२.५	पर्यटन सेवा शुल्क			
१.२.६	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम			
१.२.७	न्यायिक दस्तुर			२
१.२.८	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी/परिक्षा शुल्क			१.७५
१.२.९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क			
१.२.१०	पार्किङ्ग शुल्क			
१.२.११	सिफारिस दस्तुर			३७३
१.२.१२	नाता प्रमाणित दस्तुर			२७
१.२.१३	अन्य दस्तुर			६६.६०
१.२.१४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर			४५
१.२.१५	अन्य राजस्व			५६४.२०
१.२.१६	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र दस्तुर			
१.२.१७	अन्य राजस्व, स्वास्थ्य			७१.२०
१.२.१८	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर			२२५.५०
१.२.१९	अन्य कर			७
१.२.२०	व्यवसाय बाहेक अन्य भुक्तानी			११
१.२.२१	अन्य क्षेत्रको आय			१००
१.२.२२	बेरुजु असुल			१५०
१.२.२३	धरौटी सदर स्याहा			२०
२	**राजस्व बाँडफाँट**	**३७८५६.३३**	**५३१२२.३०**	**६५६६४**
२.१	सङ्घीय सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कर	३७८५६.३३	५१०१९.०३	६३१२२
२.३	प्रदेश सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कर		२१०३.२७	२५४२
	जम्मा (क)	**३७८५६.३३**	**५३१२२.३०**	**६५६६४**
३	**बाह्य अनुदान**			
३.१	**नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान**	**२५१४८९.७६**	**३२८६११.३०**	**३०६९०८**
३.१.१	वित्तीय समानीकरण अनुदान	७५८००	८००००	८४५००
३.१.२	शशर्त अनुदान चालु: नेपाल सरकार - नगद अनुदान	१६०९४५	१८९४१५.६२	१८२७३०
३.१.३	शशर्त अनुदान चालु: स्विट्जरल्याण्ड - एस.डी.सी. - सोझै भुक्तानी अनुदान	१४७४४.७६		
३.१.४	शशर्त अनुदान चालु: आन्तरिक नगद ऋण		१२००	
३.१.५	शशर्त अनुदान चालु: ए.डि.वि/ पि.वि.एल. - नगद ऋण (बैदेशिक)		१०१८५	

३.१.६	शशर्त अनुदान चालु: आई.डि.ए. -सोधभर्ना हुने ऋण (बैदेशिक)		८९०३	५८७३
३.१.७	शशर्त अनुदान चालु: आई.डि.ए. /डि.पि.सि.- नगद ऋण (बैदेशिक)		८६६	
३.१.८	शशर्त अनुदान चालु: एस.एस.डि.पि. -सोधभर्ना अनुदान (बैदेशिक)		३५०९	२१०१
३.१.९	शशर्त अनुदान चालु: एस.एस.डि.पि. -सोधभर्ना हुने ऋण (बैदेशिक)		४८८०	
३.१.१०	शशर्त अनुदान चालु: युरोपियन युनियन -नगद अनुदान (बैदेशिक)		२३४३	३२००
३.१.११	शशर्त अनुदान पूँजीगत: स्विट्जरल्याण्ड -एस.डी.सी. - अनुदान (बैदेशिक)			६६००
३.१.१२	शशर्त अनुदान पूँजीगत: स्विट्जरल्याण्ड -एस.डी.सी. - सोझै भुक्तानी (बैदेशिक)		७३०९.६८	
३.१.१३	शशर्त अनुदान पूँजीगत: नेपाल सरकार -नगद अनुदान			९३०४
३.१.१४	शशर्त अनुदान पूँजीगत: एस.एस.डि.पि. -सोधभर्ना ऋण (बैदेशिक)			१२६००
३.१.१५	समपुरक अनुदान		२००००	
३.१.१६	विशेष अनुदान			
३.२	**प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान**	**२८५७०.०३**	**२८५७०.०३**	**१९६१७.५०**
३.२.१	वित्तीय समानीकरण अनुदान	६९९४	६९९४	४६९८
३.२.२	शशर्त अनुदान चालु	७८३२	७८३२	
३.२.३	शशर्त अनुदान पुँजिगत			४९१९.५०
३.२.४	समपुरक अनुदान चालु	१००००	१००००	
३.२.५	समपुरक अनुदान पुँजिगत			१००००
३.२.६	विशेष अनुदान चालु	२०००	२०००	
३.२.७	अन्य अनुदान चालु	१७४४.०३	१७४४.०३	
३.३	**विविध आय**	**१७४४८.९९**	**२०८६४.४८**	**८९८८५.९०**
३.३.१	गत वर्षको बैंक मौज्दात	१७४४८.९९	२०८६४.४८	८९८८५.९०
	जम्मा (ख)	**२९७५०८.७८**	**३७८०४५.८१**	**४१६४११.४०**
	कुल जम्मा (क र ख)	**३३५३६५.११**	**४३११६८.११**	**४८२०७५.४०**

यस गाउँपालिकाको आय संरचना हेर्दा कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा १ प्रतिशत भन्दा कम रहेकोमा आगामी आ.व.हरुमा केही वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । यद्यपि राजस्व बाँडफाँट तथा बाह्य अनुदानको रकममा केही कमी भएको हुनाले आ.व. २०७६/७७ मा आन्तरिक आयको हिस्सा तुलनात्मक रुपमा अन्य आ.व.हरुमा भन्दा बढी देखिएको छ । गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँट र अनुदान बापतको रकम रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको समग्र आयको सारांश देहाय बमोजिम रहेको छ:

तालिका १४: गाउँपालिकाको कुल आयमा योगदान (रु हजारमा)

आय शिर्षक	२०७७/७८ को यथार्थ आय		२०७८/७९ को अनुमानित आय	
	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
आन्तरीक आय	२,३३५.८८	०.४८	२,०९७.६५	०.३८
राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय	५३,१२२.३०	१०.९२	६५,६६४.००	११.९४
बाह्य अनुदान	४,३१,१६८.११	८८.६०	४,८२,०७५.००	८७.६८
कूल जम्मा	**४८६६२६.२९**	**१००.००**	**५४९८३७.०५**	**१००.००**

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु

गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरीक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरीक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरुलाई सम्वोधन गर्न निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४.४.१ राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण

राजस्व परिचालन क्षमता सुधार तथा राजस्वको स्रोत र आधारहरु वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन इकाईका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पहिलो कार्यको रुपमा देखिन्छ । गाउँपालिकाको नयाँ क्षेत्र तथा परिवर्तित राजस्व अधिकारको आधारमा गाउँपालिकाले भौतिक सुविधा, उपयुक्त मानव संसाधन व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कार्यविधि, सूचना तथा अभिलेख प्रणालीको आवश्यकता देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त वडाहरुबाट समेत तोकिएका शिर्षकहरुमा आय सङ्कलन गर्न क्षमता विकास गरि आवश्यक स्रोत तथा साधन उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

४.४.२ आर्थिक ऐनमा सुधार

गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन तर्जुमा गरि स्वीकृत गरेको छ तर सो ऐनलाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ वमोजिम सुधार गरि व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ मा निर्धारण गरिएको कर तथा गैर करहरुको दर वैज्ञानिक तवरले निर्धारण गर्नुका साथै वन पैदावरको विक्रीबाट आय सङ्कलन हुन सक्ने देखिएकोले सम्भाव्यताको आधारमा यस शिर्षकलाई आर्थिक ऐनमा समावेश गर्न सकिन्छ । एकीकृत सम्पत्ति कर र जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु करको दर विष्तृत अध्ययन पछि मात्र निर्धारण गरिने भनिएको हुनाले यी शिर्षकहरुबाट हाल राजस्व सङ्कलन भई नरहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको धेरै क्षेत्रहरु ग्रामिण भेगमा पर्दछन् । त्यसैले गाँउ, बजार तथा रणनीतिक सडक आसपासको क्षेत्रमा जमीनको मूल्य र उपयोगितामा व्यापक अन्तर हुने भएकोले जमीनको उत्पादन, उपयोगिता र सडक पहुँचको आधारमा कर लिने प्रणालीको विकास हुन सकेमा कर पनि बढी सङ्कलन हुने र बढी वैज्ञानिक समेत हुने देखिन्छ । भूमिकरको दर निर्धारण परम्परागत अवल, दोयम, सीम र चाहर किसिमको आधारमा गरिएको हुनाले गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरि सो को आधारमा आवासिय क्षेत्र र व्यापारिक क्षेत्र लगायतका अन्य क्षेत्रको जग्गामा कर तय गर्दा उत्तम हुने देखिन्छ । ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, आदिको उत्खनन, सङ्कलन तथा विक्रीको लागि प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरि सो को कर र साथै नयाँ सम्भावना भएका करका किसिमहरुको पहिचान तथा उपयुक्त करको निर्धारण गरि आर्थिक ऐनमा समावेश गरिनुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.३ आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरुबाट आय सङ्कलन गर्न स्पष्ट कार्यविधि तयार गरि वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषयबस्तु पर्दछन् ।

४.४.४ राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलनका लागि दर निर्धारण गरिएको भएतापनि त्यसको प्रचार प्रसारको कमी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई आफूले तिर्नुपर्ने कर रकम र शिर्षक सम्वन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । साथै करदाताहरुले समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

४.४.५ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

गाउँपालिकालमा आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनका लागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ । गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक रहेको छ । अद्यावधिक अभिलेख बिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

४.४.६ समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई सक्रिय तथा प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ । आय सङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरि वडा र राजस्व शाखाबीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन जनप्रतिनिधीहरुले नियमित अनुगमन र छलफल गर्नुपर्दछ । साथै स्थानीय करदाता केन्द्रित समुदायहरुसँग छलफल गरि नयाँ करका शिर्षकहरु कार्यान्वियनमा ल्याउनु पर्दछ ।

४.४.७ चुहावत नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरि राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निन्तर सम्वाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजस्व र करबाट प्राप्त आयलाई के के शिर्षकमा खर्च गरियो भन्ने विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रसासहरू हुन सक्दछन् ।

परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सङ्कलित सूचना विश्लेषण तथा अन्तरकृयाबाट तयार गरिएको ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि लिने रणनीति, कार्यनीति र कार्ययोजनाहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति

साविकका ७ वटा गाउँ विकास समितिहरु मिलाएर गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा विद्यमान कानून प्रदत्त केही राजस्व अधिकारहरु हालसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको देखिंदैन । अर्कोतर्फ गाउँपालिकाले तर्जुमा गरि जारी गरेका कानूनहरु समेतमा सामन्य सुधार तथा परिमार्जनको आवश्यक रहेको देखिएकोले गाउँपालिकाले यसतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यी तथ्यहरुलाई समेत दृष्टिगत गरि आन्तरीक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसार रणनीतिहरु अवलम्वन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरि आवश्यकता अनुसार करको दर परिमार्जन गरि आन्तरीक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।
- राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरि व्यवस्थित बनाउने ।
- राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने ।
- समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने ।

तालिका १५: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार तथा आन्तरीक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।	▪ गाउँपालिकामा आर्थिक ऐनलाई सुधार गरि अझ बढी व्यवहारिक तथा वैज्ञानिक बनाउँदै लगिने छ । ▪ कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवम् विषय क्षेत्रसँग आवद्ध गराउँदै लगानी गरिनेछ । ▪ कर, शुल्क, सेवा शुल्क आदिको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गरिने छ । ▪ करको भार बहन क्षमता समेतका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशिल बनाइने छ । ▪ राजस्व स्रोतका दायराको यकिन तथ्याङ्क सङ्कलन गरि सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रुपमा करदाताहरुको सङ्ख्या बढाउँदै लगिने छ । ▪ सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरि एकरुपता कायम गरिने छ । ▪ आन्तरीक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरुबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरुको यकिन तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन गर्ने कार्यदलहरु बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिने छ । करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष

	आवधिक गरिने छ । ▪ पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा समेत छिमेकी पालिका र अन्य करदातासँग छलफल तथा परामर्श गरिने छ । ▪ नियमित तथा समयमा कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरी प्रोत्साहन गर्नुका साथै बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरि व्यवस्थित बनाउने ।	▪ गाउँपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरुलाई कार्यान्वियन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरि क्षमता वृद्धि गरिने छ । ▪ गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिने छ । ▪ राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । ▪ राजस्व शाखाका लागि खरिद गरिएको आवश्यक उपकरण सफ्टवेयर क्रमश वडा कार्यालयहरुसँग सूचना सञ्जालमा जोड्दै लगिने छ । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवम् वडास्तरमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ प्रादेशिक तथा जिल्लाका स्थानीय तह स्तरमा राजस्व परिचालन बारे ज्ञान सीप, अनुभव आदान-प्रदान गरिने छ । ▪ राजस्व सम्बन्धी आन्तरीक नियन्त्रणको व्यवस्थाको लागि राजस्व रसिद नियन्त्रण खाता राखिने छ र प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्ने गरि राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्वन गरिने छ ।
राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने ।	▪ कर सङ्कलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवम् सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिने छ । ▪ कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरुमा नागरिकहरुको पहुँच पुऱ्याईने छ । कर/राजस्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवम् वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ करदाता शिक्षा, कर सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने । ▪ महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरुलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ ।
समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने छ ।	▪ पर्यटन शुल्क तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित करका सम्बन्धमा छिमेकी पालिकाहरुसँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ । ▪ बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि आवश्यक समन्वय गरिने छ । ▪ राजस्वसँग सम्बन्धित विषय प्रदेश सरकार तथा जिल्ला सम्न्वय समितिसँग नियमित अन्तरकृया गरिने छ । यसैगरी जिल्लाका अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरुसँग समन्वय बैठक आयोजना गरि राजस्व सङ्कलनका सवालहरुबारे छलफल गरि समाधान गरिने छ । ▪ राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइने छ ।

५.१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको सूचना तथा तथ्याङ्क अध्ययन र गाउँस्तरीय अन्तरक्रियाका आधारमा तयार गरिएको ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार योजना देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका १६: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधी	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैर कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्ने कार्यविधि तयार गर्ने । ▪ मूल्याङ्कन समिति गठन गरि घरजग्गा मूल्याङ्कनको तौर तरिका र दर निर्धारण गर्ने । ▪ करदाताको सम्पत्ति मूल्याङ्कनमा चित्त नबुझ्ने करदाताको उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा
	▪ मूल्याङ्कन अनुसारको करदाताको लगत तयार गरि कम्प्यूटर सफ्टवेयरमा सबै घरजग्गा धनीहरुको लगत तयार गर्ने ।	२०७९ कार्तिक मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
	▪ लगत अनुसार प्रत्येक घरधनीहरुलाई सम्पत्ति करको विल छपाई गरि वडामार्फत घर घरमा पठाउने ।	२०७९ फाल्गुण मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ पूर्वाधार उपयोग (सवारी वार्षिक/पटके) महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने । ▪ साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने ।	२०८० असार मसान्तसम्म	गाउँसभा गाउँपालिका
	▪ खानेपानी महशुल दर निर्धारण तथा सङ्कलन गर्ने । ▪ सिंचाई महशुल दर निर्धारण तथा सङ्कलन गर्ने ।	२०८० असार मसान्तसम्म	गाउँसभा
घर जग्गा वहाल कर	▪ वडागत रुपमा घर बहालमा लगाउने घरधनीहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने । ▪ घरधनीहरुसँग अन्तरक्रिया गर्ने । ▪ घरजग्गा बहाल कर समकलन आरम्भ गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
बहाल बिटौरी शुल्क	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा उपयोग बारेको विविरण तयार गर्ने । ▪ सार्वजनिक जग्गाहरुको पहिचान गरि नापनक्सा अध्यावधिक गर्ने । ▪ बहाल बिटौरी करको दर निर्धारण गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	कार्यपालिका राजस्व परामर्श समिति
	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, शौचालय निर्माण गरि बहालमा लगाउने ।	आ.व. २०७९/८० देखि	गाउँ कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ महिला पुरुष स्वामित्व छुट्टिने गरि घरजग्गाको अभिलेख राख्ने । ▪ प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए	२०७९ श्रावण देखि	गाउँ कार्यपालिका

	बमोजिम घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/ मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने ।		
प्राकृतिक स्रोत विक्री	▪ जडिबुटीको पहिचान र उपदेयताबारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गर्ने । ▪ प्राकृतिक स्रोतहरुको विक्री मूल्य निर्धारण गर्ने, सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ सालभित्र	गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा
	▪ ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा उत्खनन्/सङ्कलन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने ।	२०७९ सालभित्र	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, प्राविध्यिक शाखा
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ वडागत रुपमा दर्ता गर्नुपर्ने सङ्घ संस्थाहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने । ▪ वर्गिकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण दस्तुर सङ्कलन गर्ने ।	तत्कालै	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा
अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन शुल्क	▪ घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन अभिलेखलाई एकरुपता कायम गर्ने ।	तत्कालै	वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ धार्मिक एवम् पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवेश शुल्क निर्धारण गर्ने । ▪ पर्यटकीय सेवाहरुको व्यवस्थापन गरि शुल्क लगाउने ।	२०७९ पौष मसान्तसम्म	गाउँकार्यपालिका, योजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	▪ नक्सापास सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने । ▪ आवश्यक दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने । ▪ नक्सा पास कार्य अनिवार्य गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधिक शाखा
पानी मुहान दर्ता शुल्क	▪ पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय
सामुदायिक वनबाट भएको आम्दानीबाट तोकिएको प्रतिशत स्थानीय विकासका लागि समन्वय गर्ने ।	▪ सामुदायिक वनबाट वार्षिक रुपमा विक्री योग्य हुने काठजन्य तथा गैर काठ, जडिबुटीको आँकडा सहितको कार्ययोजना माग गर्ने । ▪ सामुदायिक वनबाट स्थानीय विकासमा गर्ने लगानी बारेमा समन्वय गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँपालिका तथा राजस्व शाखा
ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	▪ सडकहरुलाई कालोपत्रे गर्ने । ▪ होमस्टेहरुको विकास गर्ने ।	निरन्तर	गाउँपालिका र प्राविधिक शाखा
महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको विकास, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	▪ क्रमश गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा परयटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको रुपमा विकास गर्ने ।	निरन्तर	गाउँ कार्यपालिका र निजी क्षेत्र
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता	▪ प्रस्तावित संगठनात्मक ढाँचा अनुरुप राजस्व	नियमित	गाउँपालिका

विकास	शाखाको दरबन्दी परिपूर्ति र सो बमोजिम राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारी उक्त शाखालाई दिने । ▪ राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा कार्यपालिका पदाधिकारीहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने । ▪ राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई असल अभ्यासबारे जानकारी दिने कार्यक्रम आयोजना गर्ने । ▪ गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्माचारीहरुलाई कर तथा राजस्व प्रशासन र अभिलेख र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने । ▪ व्यवसायीहरुलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने । ▪ निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा समयमा तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।		
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	▪ सबै किसिमका (घरजग्गा कर, व्यवसाय कर, बहाल बिटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरुको तथ्याङ्क सूचना सङ्कलन गर्ने । ▪ करदाताको व्यक्तिगत फाईल (विवरण) तयार गर्ने । ▪ महशुलयोग्य पूर्वाधारहरु (सडक, सिंचाई, विद्युत, खानेपानी, बसपार्क, आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय, राजस्व शाखा, प्राविधिक शाखा
राजस्व सङ्कलन तथा अभिलेक	▪ करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको सोही सफषवेयरमा ईन्ट्री गर्ने । ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणालीमार्फत सेवा दिने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालय
सूचना तथा पारदर्शिता	▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट करदाताहरुलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने । ▪ गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने । ▪ कर तथा राजस्व असुलीका लागि घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । ▪ राजस्व सङ्कलनको विविरण त्रैमासिक एवम् अर्ध वार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने ।	नियमित	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा सचिवहरु
अनुगमन	▪ अनुगमन गरि छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने । ▪ कर चुहावत नियन्त्रण गर्ने ।	प्रत्येक ३ महिनामा	कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरु
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरि प्रोत्साहन गर्ने । ▪ करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्नेलाई)	वार्षिक रुपमा (गाउँ सभा गर्ने दिनमा)	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिता बन्दोबस्ती	▪ गाउँपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्युटर, प्रिन्टर, विद्युत व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने ।	तत्कालै	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगामी ३ आर्थिक वर्षहरुका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ। महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ। गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यस प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन भई आगामी ३ वर्ष (आ.व. २०७९/८०-२०८१/८२)को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ। धेरैजसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सो बाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ। त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ।

तालिका १७: आगामी ३ वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण आधार

क्र. सं.	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्य आय	आगामी आ.व.को लागि प्रक्षेपण			
			प्रक्षेपणको आधार	प्रक्षेपित रकम		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
	क. आन्तरिक आय					
१	सम्पत्ति कर	२०७	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१६५.६०	१९०.४४	२१९.०१
२	भूमि कर (मालपोत)	१२२५	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	७३५	८०८.५०	८८९.३५
३	घर जग्गा बहाल कर	१३९	कुल सम्भावनाको ७५% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१०४.२५	११४.६८	१२६.१४
४	बहाल विटौरी शुल्क	११५	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	८०.५०	८८.५५	९७.४१
५	व्यवसाय कर	१३०	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१०४	११९.६०	१७९.४०
६	सवारी साधन कर	१५०	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	९०.००	९९.००	१०८.९०
७	विज्ञापन कर	२५	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१५.००	१७.२५	१९.८४

८	मनोरञ्जन कर	१०.०५	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	६.०३	६.९३	७.९७
९	कृषि तथा पशुजन्य बस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर	६०	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	५४	५९.४०	६५.३४
१०	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	७५	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	५२.५०	६०.३८	६९.४३
११	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	१००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	९०.००	९९.००	१०८.९०
१२	सामुदायिक वनको वन पैदावर विक्रीबाट प्राप्त हुने रकम	१००	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	६०	६९	७९.३५
१३	पर्यटन सेवा शुल्क	५	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	३	३.४५	३.९७
१४	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	२४०	२७६	३१७.४०
१५	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम	५०	फाराम, पुस्तक, नक्सा जस्ता सामग्रीहरुको बिक्रीबाट आ.ब. २०७८/७९ मा रु ५० हजार सङ्कलन हुने र त्यसपछि बार्षिक १५% बृद्धि हुँदै जाने अनुमान	५०	५७.५०	६६.१३
१६	न्यायिक दस्तुर	२.५	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	२.२५	२.४८	२.७२
१७	परिक्षा शुल्क	५	कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	५	५.५०	६.०५
१८	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	१४५	कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१४५	१५९.५०	१७५.४५
१९	पार्किङ शुल्क	३७.५०	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	२२.५०	२४.७५	२७.२३
२०	अन्य सेवा शुल्क तथा विक्री (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटोजन्य वस्तु)	१३३०.२	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	११९७.१८	१३१६.९०	१४४८.५९
२१	नक्सापास दस्तुर	५१	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	४०.८०	४४.८८	४९.३७

२२	शिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	९००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	८१०	८९१	९८०.१०
२३	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	६५	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	५८.५०	६४.३५	७०.७९
२४	नाता प्रमाणित दस्तुर	३५	कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	३५	३८.५०	४२.३५
२५	अन्य दस्तुर (दर्ता, ईजाजत)	७०	कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	७०	७७	८४.७०
२६	दण्ड, जरिवाना र जफत	१०	कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१०	११.५०	१३.२३
२७	अन्य राजस्व	७५०	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	६००	६६०	७२६
२८	ट्रेकिङ, कायाकिङ, बन्जी जम्पिङ, जिपफ्लायर र ऱ्याफ्टिङ शुल्क	१०	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	८	९.२०	१०.५८
२९	बेरुजु असुल	२००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा २०% ले बढ्दै जाने	१८०	२१६	२५९.२०
३०	धरौटी सदर स्याहा	३०	कुल सम्भावनाको ७५% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	२३	२५.८८	२९.७६
ख. राजस्व तथा रोयल्टी बाँडपाँट						
संघीय सरकार						
१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कर	६३१२२	आ.ब. २०७८/७९ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	६६२७८.१	६९५९२	७३०७१.६
प्रदेश सरकार						
१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कर	२५४२	आ.ब. २०७८/७९ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमश १०% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	२७९६.२०	३०७५.८२	३३८३.४०
ग. अनुदान तर्फ						
संघीय सरकार						
१	समानीकरण अनुदान	८४५००	आ.ब. २०७८/७९ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमश ५% प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने	८८७२५	९३१६१.२५	९७८१९.३१
२	सशर्त अनुदान चालु	१८२७३०		१९१८६६.५	२०१४५९.८३	२११५३२.८२
३	सशर्त अनुदान पुँजिगत	९३०४		९७६९.२०	१०२५७.६६	१०७७०.५४
४	विशेष अनुदान					
५	समपुरक अनुदान					
६	विशेष अनुदान					

प्रदेश सरकार						
१	समानीकरण अनुदान	४६९८	आ.ब. २०७८/७९ का लागि प्राप्त सिलिङ्ग र त्यसपछि क्रमश ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	४९३२.९०	५१७९.५५	५४३८.५२
२	सशर्त अनुदान चालु					
	सशर्त अनुदान पुँजिगत	४९२०		५१६५.४८	५४२३.७५	५६९४.९४
	समपुरक अनुदान चालु					
३	समपुरक अनुदान पुँजिगत	१००००		१०५००	११०२५	११५७६.२५
	विशेष अनुदान					
४	अन्य अनुदान					
अन्य अनुदान						
१	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	५००००	सडक बोर्ड जस्ता संस्था तथा बैदेशिक सहयोगबाट आ.ब. २०७८/७९ मा रु ५ करोड प्राप्त हुने र त्यसपछि १०% ले बृद्धि	५५०००	६०५००	६६५५०
२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान	५००	जनताको लागत सहभागितावाट आ.ब. २०७८/७९ मा रु ५ लाख प्राप्त हुने र त्यसपछि बार्षिक १०% ले बृद्धि हुँदै जाने अनुमान	५५०	६०५	६६५.५०

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

आय शीर्षकको सम्भाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानेर ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तयार गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व सङ्केत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । माथिका अध्यायहरूमा प्रस्ताव गरिए अनुसार ऐनले देय बमोजिम करका दायरा बिस्तार गर्न सकेको खण्डमा निम्न तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आय वृद्धि हुने देखिन्छ ।

तालिका १८: आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण (हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शिर्षक	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपण		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**					
क.	**आन्तरीक आय**	**२३३५.८८**	**२०९७.६५**	**५०५३.४३**	**५६०९.५३**	**६२२९.७५**
११३११	सम्पत्ति कर			१६५.६०	१९०.४४	२१९.०१
११३१४	भूमि कर (मालपोत)		१५०.००	७३५.००	८०८.५०	८८९.३५
११३२१	घर, जग्गा बहाल कर		१२०.००	१०४.२५	११४.६८	१२६.१४
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क		१.००	८०.५०	८८.५५	९७.४१
११३६२	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			५२.५०	६०.३८	६९.४३
११४५१	सवारी साधन कर		८१.९०	९०.००	९९.००	१०८.९०
११४७२	विज्ञापन कर			१५.००	१७.२५	१९.८४
११४७३	मनोरञ्जन कर			६.०३	६.९३	७.९७
११६१३	व्यवसाय कर			२२.५०	२५.८८	२९.७६

११६३१	कृषि तथा पशुजन्य बस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर			५४.००	५९.४०	६५.३४
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त कर		५५.५०	९०.००	९९.००	१०८.९०
१४१७१	सामुदायिक वनको वन पैदावर विक्रीबाट प्राप्त हुने रकम			६०	६९.००	७९.३५
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क			३.००	३.४५	३.९७
१४१७६	ट्रेकिङ, कायाकिङ, बन्जी जम्पिङ, जिपफ्लायर र न्याफ्टिङ शुल्क			८	९.२०	१०.५८
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम			५०	५७.५०	६६.१३
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा विक्री (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा)		१००	११९७.१८	१३१६.९०	१४४८.५९
१४२२१	न्यायिक दस्तुर		२	२.२५	२.४८	२.७२
१४२२४	परिक्षा दस्तुर		१.७५	५	५.५०	६.०५
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क			१४५	१५९.५०	१७५.४५
१४२४१	पार्किङ शुल्क			२२.५०	२४.७५	२७.२३
१४२४२	नक्सा पास दस्तुर			४०.८०	४४.८८	४९.३७
१४२४३	सिफारिस दस्तुर		३७३	८१०	८९१	९८०.१०
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दस्तुर		४५	५८.५०	६४.३५	७०.७९
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		२७	३५	३८.५०	४२.३५
१४२४९	अन्य दस्तुर		६६.६०	७०	७७	८४.७०
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता, अनुमति, ईजाजत, नविकरण, आदि)		२२५.५०	२४०	२७६	३१७.४०
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र दस्तुर			१०	११.५०	१३.२३
१४३१३	धरौटी सदर स्याहा		२०	२२.५०	२५.८८	२९.७६
१४५२९	अन्य राजस्व, स्वास्थ्य		७१.२०	७८.३२	८६.१५	९४.७७
१४५२९	अन्य राजस्व		५६४.२०	६००	६६०	७२६
१५१११	बेरुजु असुल		१५०	१८०	२१६.००	२५९.२०
ख.	**राजस्व बाँडफाँट**	**५३१२२.३०**	**६५६६४.००**	**६९०७४.३०**	**७२६६७.८३**	**७६४५५.०१**
	संघीय सरकार	**५१०१९.०३**	**६३१२२**	**६६२७८.१**	**६९५९२.०१**	**७३०७१.६१**
१४४११	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कर	५१०१९.०३	६३१२२	६६२७८.१०	६९५९२.०१	७३०७१.६१
	प्रदेश सरकार	**२१०३.२७**	**२५४२**	**२७९६.२०**	**३०७५.८२**	**३३८३.४०**
११४५६	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने कर	२१०३.२७	२५४२.००	२७९६.२०	३०७५.८२	३३८३.४०
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**	**२९७९८५.६५**	**२९६४६२**	**३०५७९३.६**	**३३११५६.२७**	**३३७१३७.४४**
	संघीय सरकार	**२६९४१५.६२**	**२७६५३४**	**२९०३६०.७**	**३१४९५१.७३**	**३२०१२२.६७**

१३३११	समानीकरण अनुदान	८००००.००	८४५००	८८७२५.००	९३१६१.२५	९७८१९.३१
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१८९४१५.६२	१८२७३०	१९१८६६.५०	२११५३२.८२	२११५३२.८२
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत		९३०४	९७६९.२०	१०२५७.६६	१०७७०.५४
१३३१४	विशेष अनुदान चालु					
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत					
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु					
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत					
	प्रदेश सरकार	**२८५७०.०३**	**१९९२८**	**१५४३२.९०**	**१६२०४.५५**	**१७०१४.७७**
१३३११	समानीकरण अनुदान	६९९४	४३०८	४९३२.९०	५१७९.५५	५४३८.५२
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	७८३२				
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत		४९१९.५०	५१६५.४८	५४२३.७५	५६९४.९४
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	२०००				
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत					
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	१००००	१००००	१०५००	११०२५	११५७६.२५
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत					
१३३१८	अन्य अनुदान चालु	१७४४.०३				
	अन्य अनुदान	८९१९५.६८	८०३७४.००	८८४११.४०	९७२५२.५४	१०६९७७.७९
१३४११	अन्य संस्थागत अनुदान	५००००	५००००	५५०००	६०५००	६६५५०
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत अनुदान	५००	५००	५५०	६०५	६६५.५०
३००००	**वित्तीय सम्पत्ति तथा दायित्व**	६००६०.१६	१२०२५९.९	१३२२८५.८९	१४५५१४.४८	१६००६५.९३
३२१२१	नगद					
३२१२२	बैंक मौज्दात	२०८६४.४८	८९८८५.९०	९८८७४.४९	१०८७६१.९४	११९६३८.१३
३३१४३	बैदेशिक अनुदान तथा ऋण	३९१९६	३०३७४	३३४११	३६७५३	४०४२८
	जम्मा राजस्व, अनुदान, सम्पत्ति तथा दायित्व	५०२६९९.६७	५६४१५७.०५	६०५७८४.१	६५७६२४.३९	६९२५६०.८६

परिच्छेद ७. अपेक्षित नतिजा

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अपेक्षित नतिजा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.१ अपेक्षित नतिजा

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको हालको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को यथार्थ रकम रु २०,९७,६५०को तुलनामा प्रस्तुत कार्ययोजनाको अन्त्यमा रु ६२,२९,७५२ हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस गाउँपालिकाको अघिल्लो परिच्छेदमा प्रक्षेपित आन्तरिक आय र सङ्घीय सरकारबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरि कूल आय संक्षेपमा देहायको तालिका बमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

तालिका १९: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

राजस्व शिर्षक	यथार्थ	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपित आय		
	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
आन्तरिक आय	३६४५.०९	२३३५.८८	२०९७.६५	५०५३.४३	५६०९.५३	६२२९.७५
संघीय राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय	३७८५६.३३	५१०१९.०३	६३१२२	६६२७८.१०	६९५९२.०१	७३०७१.६१
प्रदेशसँग राजस्व बाँडफाँटबाट आय	०.००	२१०३.२७	२५४२.००	२७९६.२०	३०७५.८२	३३८३.४०
अनुदान (सङ्घ तथा प्रदेश)	३३५३६५.११	४३११६८.११	४८२०७५.४०	५३०२८२.९४	५८३३११.२३	६४१६४२.३६
अन्य अनुदान	१९७४४.७६	८९१९५.६८	८०३७४.००	८८४११.४०	९७२५२.५४	१०६९७७.७९
जम्मा	**३९६६११.३०**	**५७५८२१.९७**	**६३०२११.०५**	**६९२८२२.०७**	**७५८८४१.१३**	**८३१३०४.९१**
वित्तीय सम्पति तथा दायित्व	१७४४८.९९	६००६०.१६	१२०२५९.९०	१३२२८५.८९	१४५५१४.४८	१६००६५.९३
कुल आय बजेट	**४१४०६०.२९**	**६३५८८२.१३**	**७५०४७०.९५**	**८२५१०७.९६**	**९०४३५५.६१**	**९९१३७०.८४**

स्रोत: ऐसेलुखर्क गाउँपालिका

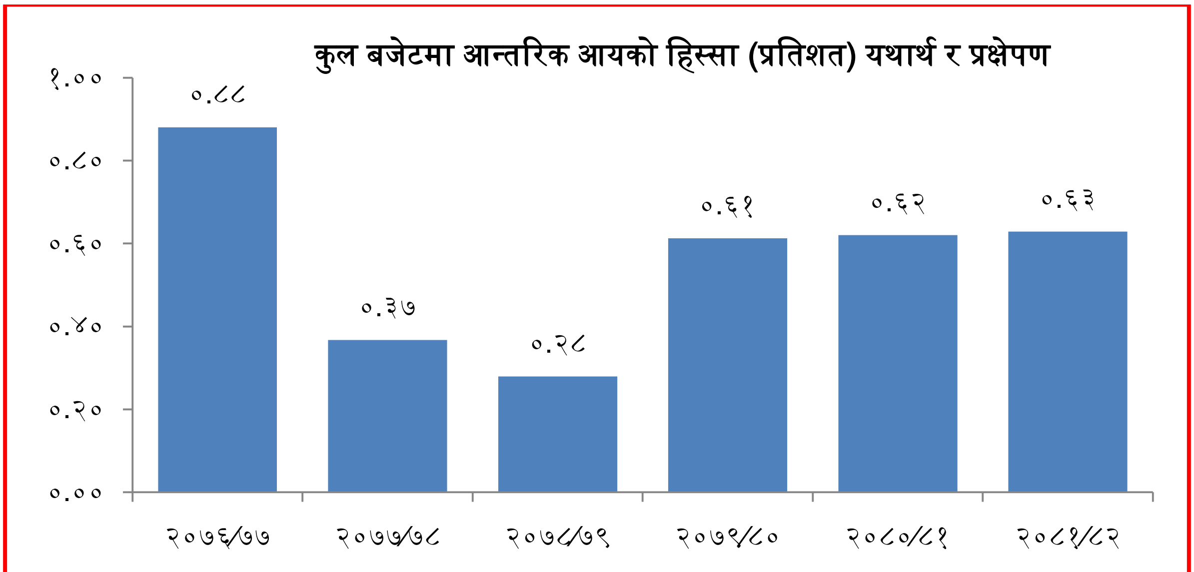

चित्र ७: ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत)

राजस्व बाँडफाटबाट प्राप्त हुने आय र अन्य अनुदान लगायत बाह्य अनुदानको रकम कम भएको हुनाले आ.व. २०७६/७७ मा आन्तरिक राजस्वको हिस्सा अन्य आ.व.को तुलनामा अस्वभाविक रुपमा बढी देखिएकोमा गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व.मा आफ्नो कुल आयमध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा गत आ.व.को यथार्थ आय ०.३७ प्रतिशतबाट वृद्धि भएर ०.६३ प्रतिशत हुने अपेक्षा गरिएको छ । कोरोनाको कारण आन्तरिक राजस्व सङ्कलन घट्दो क्रममा रहेता पनि त्यसपछिका आर्थिक वर्षहरुमा आर्थिक ऐन लागु गर्दा आन्तरिक राजस्व वृद्धि हुने देखिन्छ । गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाटै जुटाउँदै अगाडी बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण माध्यम हुन सक्दछ । पालिकाको राजस्व सुधारको लागि नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गरि करको दायरामा समावेश गरिनुपर्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शनका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

उल्लेख गरिए अनुसार प्रक्षेपित आय हासिल गर्नका लागि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा परिवर्तन गर्ने आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा सुधारका लागि सुझाइएका कदमहरु निम्नानुसार छन् :

- राजस्व असुलीको अनुगमन कार्यमा राजस्व परामर्श समितिलाई थप क्रियाशील बनाउने ।
- राजस्व दायराभित्र सम्बद्ध सबै पक्षलाई ल्याउन कार्यपालिकाको विशेष भुमिका खेल्नुपर्ने ।
- आर्थिक ऐन संसोधन गरि सङ्घीय कानुन अनुकुलन र थप बस्तुपरक बनाउने ।
- आय अनुमान र आय प्रतिवेदनका लागि तोकिएको ढाँचा व्यवहारमा ल्याउने ।
- कर तथा गैर कर सङ्कलन सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्ने ।
- राजस्व सुधारको लागि स्थानीय तहमा २ दिने तालिम सञ्चालनका अलावा करदातालाई शिक्षा प्रदान गर्ने ।
- लक्ष्य अनुसार राजस्व सङ्कलन गर्नका लागि तुरन्तै आवश्यक व्यवस्था गरि राजस्व सङ्कलन गर्नुपर्ने ।
- भदौ मसान्तभित्र सबै पक्षलाई करको दायरा भित्र ल्याइसक्नुपर्ने ।
- राजस्वका थप क्षेत्रहरु पहिचान गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्नुपर्ने ।
- कर प्रशासनलाई व्यवस्थित गर्ने पुर्णरुपमा कार्यान्वियन गर्नुपर्ने ।
- स्थानीयबासीले तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा करको दर निर्धारण गरि करको दायरा बढाउने ।
- कर र गैर कर असुली व्यवस्था ब्यवस्थित गरि कम्प्यूटरिकृत अभिलेख तयार गर्ने ।
- कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- कर प्रशासनलाई सूचना प्रविधि प्रणालीमा रुपान्तरण गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व परिचालनमा अन्तरपालिका स्तरीय समन्वय गरि राजस्व सुधार कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउने ।

परिच्छेद ८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस परिच्छेदमा ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कनबारे चर्चा गरिएको छ।

८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन पश्चात मात्रै योजनाले सार्थकता पाउने गर्दछ। कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र निर्माण हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ। राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ।

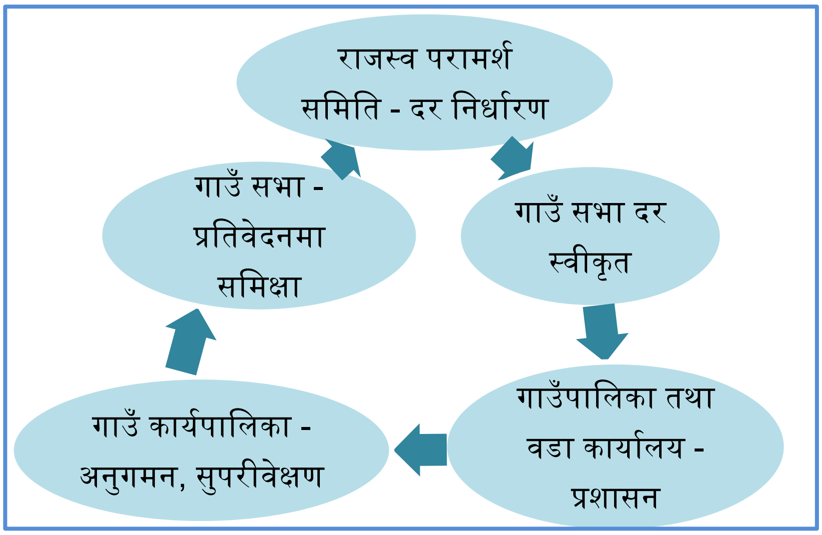

चित्र ८: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमनबाट गाउँपलिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वय भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरु नियमित रुपमा अनुगमन गरि अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ। प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम सङ्कलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ।

तालिका २०: अनुगमन योजना

अनुगमन गर्ने क्षेत्र	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन गर्ने समय	अनुगमन गर्ने तरिका
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने। ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने।
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक,	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने।

		चौमासिक र वार्षिक	▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगतिको तुलना गर्ने ।
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने ।
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ समन्वय र सहजिकरण गर्ने । ▪ मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने ।
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँ सभा	चौमासिक र वार्षिक	▪ चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँ सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक र वार्षिक	▪ लक्ष्य र उपलब्धी सहित सिकाइको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरि आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने ।

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कराहरुको सूची तयार गरि अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ । गाउँपालिकाले संस्थागत स्वमूल्याङ्कन गर्दा यस कार्ययोजनाका सम्बन्धित विषयमा आधार लिन सकिन्छ ।

अनुसूची

अनुसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

१. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

- नामाकरण
- घरधुरी तथा जनसङ्ख्या
- क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- प्रसिद्ध स्थलहरु

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- सडक, बाटो, पुल
- बिजुली
- खानेपानी तथा सिंचाई
- सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु
- प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

२. गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

हालको संगठन संरचना

- कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				

भौतिक सुविधाहरु

- कार्यालयका भवनहरु
- सवारी साधन
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			

- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु
- राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

३. गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरु (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत महिनाको मसान्तसम्मको यथार्थ विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागि नगर सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरु

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण
- गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम

१. गाउँपालिकाका आय स्रोतहरु तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल बिटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			

१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ. एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

२. गाउँपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	**स्वामित्व रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
ख	**भोगचलनमा रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					

३. गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	भवन रहेको स्थान	भवनको विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१	**भवन**			
२	**मेसिन औजार**			

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

ख) भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित सङ्ख्या	बहालमा भएको सङ्ख्या	औषत बहाल दर
१	व्यापरिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			
जम्मा				

ग) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

घ) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित सङ्ख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा, ईरिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

ङ) व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठूला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

च) प्राकृतिक स्रोतजन्य बस्तु विक्री

क्र.स.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	सम्पतिको किसिम	कुल उत्खनन योग्य परिमाण	विक्री मूल्य	सम्भाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
२		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
		जम्मा			

छ) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	**जडिबुटी जन्य वस्तुहरु**			
ख	**कवाडी जन्य वस्तुहरु**			
ग	**जीवजन्तुको हाड, सिंङ, खुर, प्वाँख**			

ज) बहाल बिटौरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सम्पत्तिहरु	ईकाई	परिमाण	दर
क	भवन तथा कोठाहरु			
ख	मेसिनहरु			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

झ) गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	ईकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको सम्भावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचना छ छैन?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ कि छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ? (सफ्टवेयर, एस.एम.एस., ईमेल, टेलिफोन, आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु - सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल, आदि		
गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सो को परिचालन कस्तो छ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरि लागु गरिएको छ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ?		

गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नसक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावत नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष्य तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वियनको अवस्था कस्तो छ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ वोर्ड, वेभ साईट, आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागिता कस्तो छ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ?		
गाउँपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरेको छ छैन? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी सम्बोधन भएका छन्?		

निश्कर्ष: गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			

५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल बिटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सो को विवरण:

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु तथा सो को परिचालन गर्ने उपाय:

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दर रेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

आय शिर्षकहरु	आवश्यक सूचना	सूचनाको सम्भाव्य स्रोतहरु
भूमि कर (मालपोत)	जग्गाको क्षेत्रफल तथा उपयोग	मालपोत कार्यालय
सम्पत्ति कर	सम्पत्ति धनी तथा निजको नाममा रहेका जग्गा तथा संरचना	स्थानीय तह, मालपोत कार्यालय, सर्भेक्षणहरु
व्यवसाय कर	उद्योग व्यवसायका सङ्ख्या प्रकृति सहित	स्थानीय तह, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, व्यवसायिक सङ्घ संगठनहरु
सवारी कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका सवारी साधनहरु	यातायात व्यवस्था कार्यालय
बहाल बिटौरी शुल्क	भाडामा दिएको जग्गाको क्षेत्रफल र भाडा दर	स्थानीय तह
घर जग्गा बहाल कर	भाडामा दिईएका घरहरु तथा प्रचलित दर	कर कार्यालय, जनगणना तथा सर्वेक्षणहरु
विज्ञापन कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन पाटीहरु	स्थानीय तह
मनोरञ्जन कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका सिनेमा हलहरु	स्थानीय तह
सवारी पार्किङ शुल्क	पार्किङ क्षेत्रको क्षेत्रफल तथा सवारी प्रवेश सङ्ख्या	स्थानीय तह तथा स्थलगत सर्वेक्षण
खानेपानी महशुल	धारा सङ्ख्या तथा पानीको उपयोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
विद्युत महशुल	मिटर सङ्ख्या तथा विजुलीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
ढल निकास सेवा शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
हाटबजार सेवा शुल्क	हाटबजार क्षेत्रको क्षेत्रफल	स्थलगत सर्भेक्षण
पशु वधशाला सेवा शुल्क	औषत पशु वध सङ्ख्या	स्थलगत सर्भेक्षण
सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क	प्रत्यक्ष सेवा लिनेको सङ्ख्या	स्थानीय तह
भाडा तथा बहाल	भाडा बहालमा दिएको पसल, घर तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
मेसिन तथा औजार भाडा	भाडामा दिएको मेसिन तथा औजार र प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	ताल, पोखरी तथा जग्गाहरुको सङ्ख्या तथा क्षेत्रफल तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
प्राकृतिक स्रोत	निस्काशन परिणाम	EIA प्रतिवेदन, स्थलगत सर्भेक्षण

कुल आय सम्भाव्यता पहिचान (शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गर्ने)

विवरण	सङ्ख्या	औषत कर वा शुल्कको दर	सम्भाव्य रकम
ठूला			
मझौला			
साना			
कुल आय सम्भाव्यता			

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान

विवरण	**रकम**
कुल आय सम्भाव्यता	
खुद आय सम्भाव्यता: करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको … प्रतिशतले हुने रकम)	

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान (आय ठेक्का)

विवरण	**रकम**
कुल आय सम्भाव्यता	
करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको … प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको ओभरहेड खर्च (आयको १५ प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको नाफा (आयको १० प्रतिशत)	
खुद आय सम्भाव्यता (प्रारम्भिक ठेक्का अङ्क)	

निश्कर्ष:

सम्भाव्यता पहिचान पछि आय सङ्कलनमा ठूलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरु	**खाडल ठूलो हुनुको कारण**	**समाधानका उपायहरु**

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

राजस्व सङ्केत	राजस्व शिर्षक	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपण		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१००००	राजस्व तथा अनुदान					
११०००	स्थानीय कर					
११३००	सम्पत्ति कर					
११३१४	भूमि कर (मालपोत)					
११३२१	घर बहाल कर					
११३२२	बहाल बिटौरी कर					
११३५१	व्यवसाय कर					
११४५१	सवारी साधन कर					
११४७०	मनोरञ्जन कर					
११४७२	विज्ञापन कर					
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर					
११६१४	रेडियो, एफ.एम. सञ्चालन दस्तुर					
११६२१	चालक अनुपति पत्र, सवारी दर्ता किताव सम्बन्धी दस्तुर					
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर					
११६९१	जडीवुटी, कवाडी जीवजन्तु कर					
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय					
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क					
१४२१८	विद्युत सेवा शुल्क					
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क					
१४२२१	न्यायिक दस्तुर					
१४२२४	परीक्षा शुल्क					
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क					
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क					
१४२४२	नक्शा पास दस्तुर					
१४२४३	सिफारिस दस्तुर					
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दस्तुर					
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर					
१४२४६	मुल्याङ्कन दस्तुर					
१४२४९	अन्य दस्तुर					
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४५३१	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त आय					

१४४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**					
१४४११	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मु.अ.क.					
१४४२१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त: शुल्क					
१४४५६	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने सवारी कर					
१४१७०	**राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय**					
१४१७१	वन रोयल्टी					
१४१७२	खानी रोयल्टी					
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी					
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी					
१४१७५	पदमार्ग रोयल्टी					
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**					
१३३११	समानीकरण अनुदान					
१३३१२	शसर्त अनुदान					
१३३१३	विशेष अनुदान					
१३३१४	समपुरक अनुदान					
१३३१५	अन्य अनुदान					
१३३२०	**अन्तरसरकारी पुँजिगत अनुदान**					
१३३२१	शसर्त पुँजिगत अनुदान					
१३३२२	विशेष पुँजिगत अनुदान					
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान					
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान					
१३२००	**वहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३२१०	**वहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**					
११२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
११२११	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
१३२२०	**वहुपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान**					
११२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
११२२१	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
३३१००	**आन्तरीक दायित्व**					
३३१९०	**खुद आन्तरिक ऋण**					
३३१९१	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण					
३३१९३	अन्य सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त ऋण					
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**					
३३२४१	वैदेशिक ऋणको प्राप्ति					
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व					

गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय संरचनाको सारांश

क्र.सं.	**राजस्व शिर्षक**	**यथार्थ आय**	**प्रस्तावित आय**	**प्रक्षेपित आय (आगामी ३ आ.व.को)**		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१	आन्तरिक आय					
२	सङ्घीय राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)						

अनुसूची ५: माईन्युट

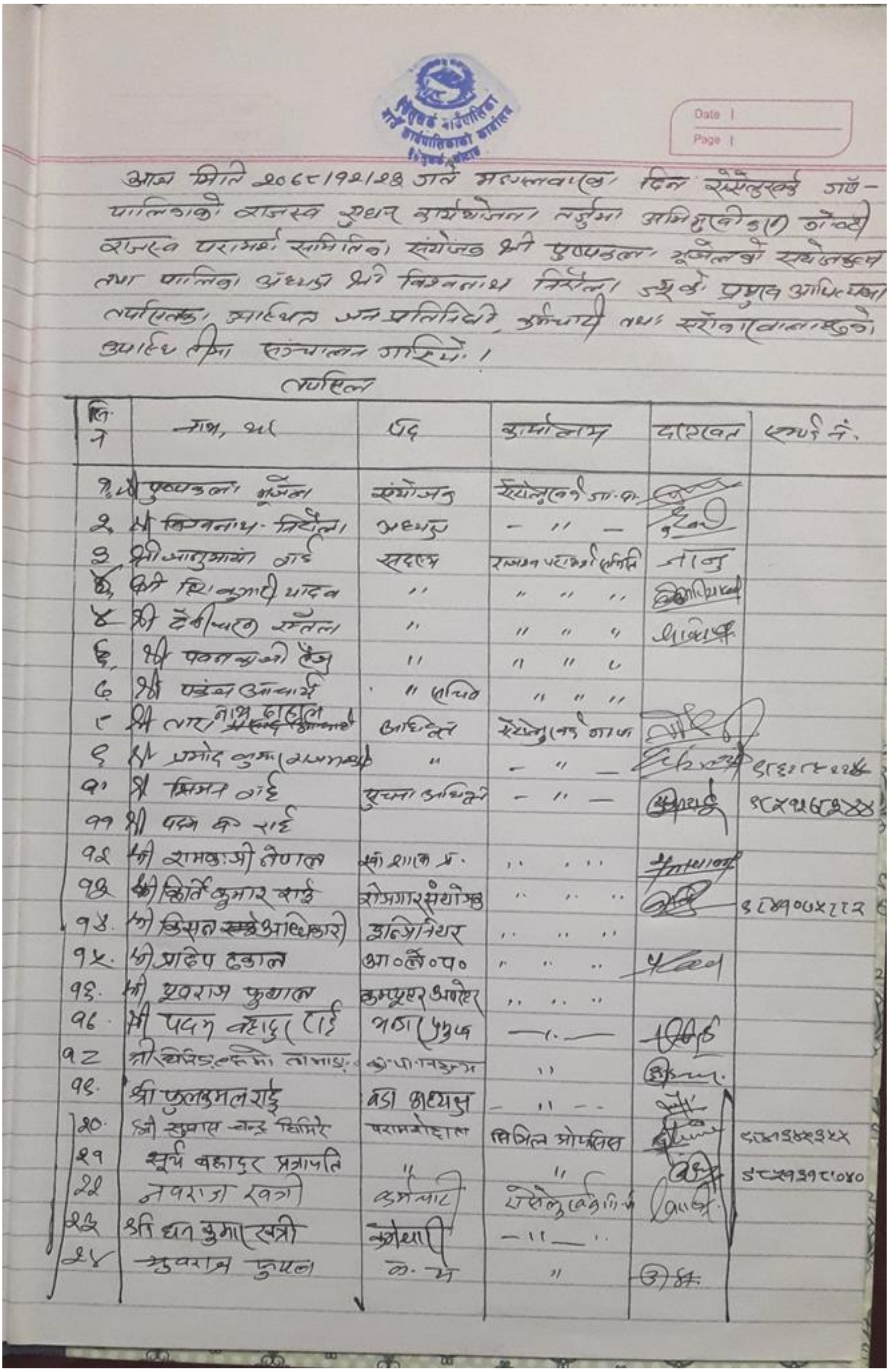

आज मिति २०७८/१२/२४ गते मङ्गलवारका दिन ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा अभिमुखीकरण गोष्ठी राजस्व परामर्श समितिका संयोजक श्री पुष्पकला भुजेलको संयोजकत्व तथा पालिका अध्यक्ष श्री विश्वनाथ निरौला ज्यूको प्रमुख आतिथ्यता तपसिलका आमन्त्रित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा सञ्चालन गरियो।

तपसिल

सि.नं.	नाम, थर	पद	कार्यालय	दस्तखत	सम्पर्क नं.
१	श्री पुष्पकला भुजेल	संयोजक	ऐसेलुखर्क गा.पा.		
२	श्री विश्वनाथ निरौला	अध्यक्ष	-"-		
३	श्री भानुमाया राई	सदस्य	राजस्व परामर्श समिति		
४	श्री हिराकुमारी यादव	"	" " "		
५	श्री देवीचरण [illegible]	"	" " "		
६	श्री पवनकुमारी [illegible]	"	" " "		
७	श्री पङ्कज आचार्य	" सचिव	" " "		
८	श्री तारानाथ दाहाल	अधिकृत	ऐसेलुखर्क गा.पा.		
९	श्री प्रमोद कुमार [illegible]	"	-"-		[illegible]
१०	श्री मिजन राई	सूचना अधिकृत	-"-		[illegible]
११	श्री पदम क राई				
१२	श्री रामकाजी नेपाल	[illegible]	" "		
१३	श्री कीर्ति कुमार राई	रोजगार संयोजक	" " "		[illegible]
१४	श्री किसन अधिकारी	इन्जिनियर	" " "		
१५	श्री प्रदीप ढकाल	आ.ले.प.	" " "		
१६	श्री युवराज फुयाल	कम्प्युटर अपरेटर	" " "		
१७	श्री पदम बहादुर राई	वडा प्रमुख	-"-		
१८	श्री [illegible] तामाङ	[illegible]	"		
१९	श्री फुलकुमार राई	वडा अध्यक्ष	-"-		
२०	श्री सुभाष चन्द्र घिमिरे	[illegible]	सिभिल [illegible]		[illegible]
२१	सूर्य बहादुर प्रजापति	"	"		[illegible]
२२	नवराज खत्री	कर्मचारी	ऐसेलुखर्क गा.पा.		
२३	श्री धनकुमार खत्री	[illegible]	-"-		
२४	[illegible]	[illegible]	"		

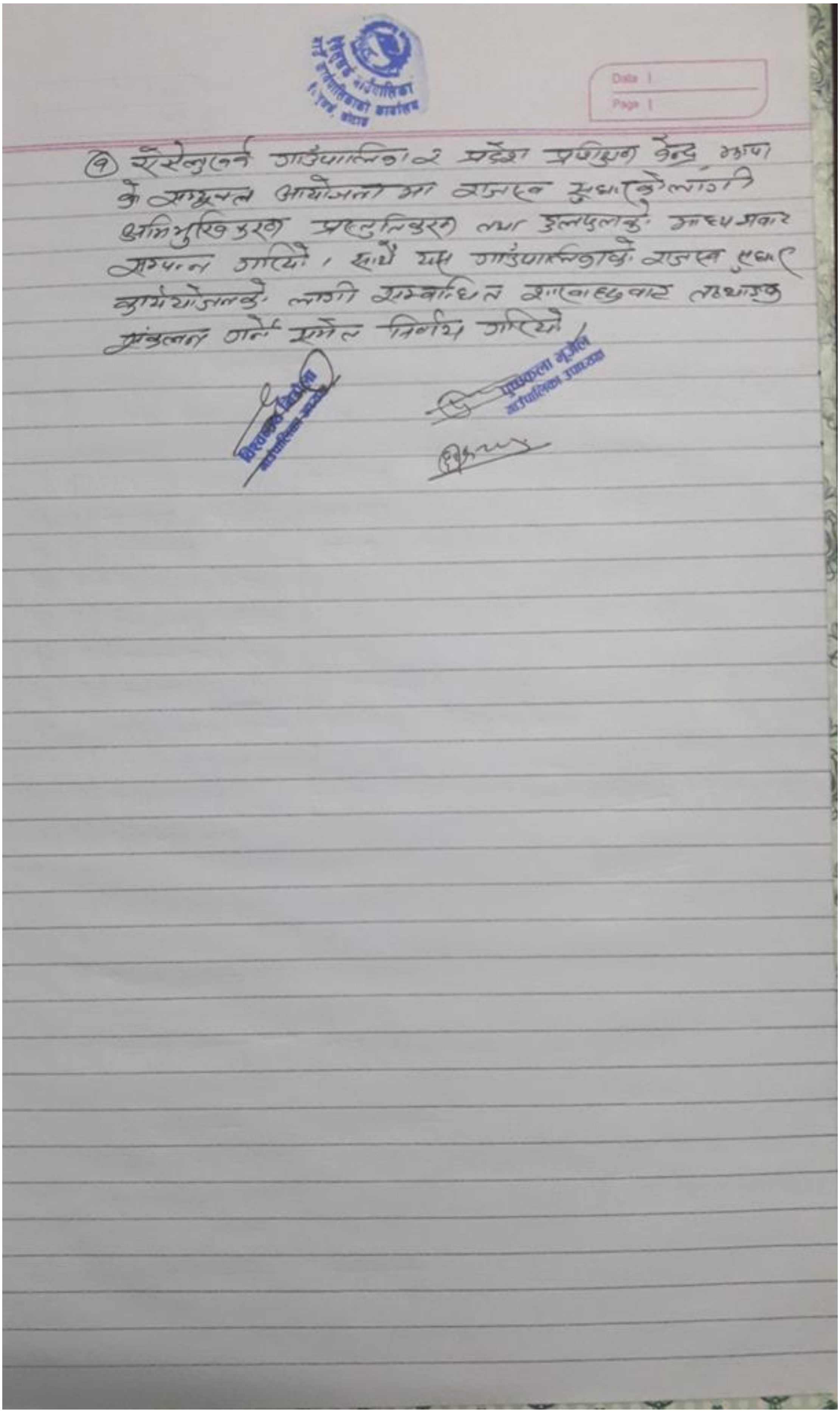

(७) ऐसेलुखर्क गाउँपालिका र प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र, झापा को संयुक्त आयोजनामा राजस्व सुधारको लागि अभिमुखिकरण प्रस्तुतिकरण तथा छलफलको कार्यक्रम सम्पन्न गरियो । साथै यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि सम्बन्धित शाखाहरुबाट तथ्याङ्क संकलन गर्ने समेत निर्णय गरियो ।

आज मिति २०७९ असार २ गते बिहीबारका दिन प्रदेश नं. १ जिल्ला खोटाङ स्थित यस ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको कार्यकक्षमा गाउँपालिका अध्यक्ष एवं स्थानीय राजस्व परामर्श समितिका संयोजन श्री राजेश कुमार राजभण्डारी ज्यू को अध्यक्षतामा तपशिलका पदाधिकारी लगायतको उपस्थितिमा यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको सन्धर्भ प्रस्तुति र छलफल गरी देहाय बमोजिमका निर्णयहरु पारित गरियो ।

उपस्थिति

सि.नं.	पदाधिकारीको नाम थर	पद/कार्यालय/समिति	हस्ताक्षर
१.	श्री राजेश कुमार राजभण्डारी	राजस्व परामर्श समिति संयोजक	
२.	श्री भक्त बहादुर तामाङ	सदस्य	
३.	श्री हिरा कुमारी यादव	सदस्य (राजस्व शाखा प्रमुख)	
४.	श्री पर्वत कामी सौंजु	सदस्य (उद्योग बाणिज्य संघको गाउँ तह अध्यक्ष)	
५.	श्री जानुमाया राई	सदस्य	
६.	श्री प्रमोद कुमार राजभण्डारी	(सदस्य) गरिवी निवारणका उद्यम विकास कार्यक्रम संयोजक	
७.	श्री पङ्कज आचार्य	सदस्य सचिव	
		आमन्त्रितहरु	
८.	श्री गीरेन्द्र बहादुर राई	गा.पा. अध्यक्ष	
९.	श्री निर कुमार बस्नेत	शिक्षा अधिकृत	
१०.	श्री प्रदिप ढकाल	आ.ले.प.	
११.	श्री किर्ति कुमार राई	रोजगार संयोजक	
१२.	श्री राकमाजी नेपाल	स्वास्थ्य संयोजक	
१३.	श्री किशन अधिकारी	प्राविधिक सहायक (प्रधानमन्त्रि रोजगार कार्यक्रम)	
१४.	श्री पदम बहादुर राई	भण्डार शाखा प्रमुख	
परामर्शदाताको तर्फबाट			
१४.	श्री इन्द्रलाल चापागाई	पाथवे इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी	
१५.	श्री द्रोण बहादुर सेन	पाथवे इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी	

१६. श्री जय बहादुर विश्वकर्मा (गाउँपालिका सदस्य) जैबाहादुर

प्रस्तावहरु

प्रस्ताव नं. १ राजस्व सुधार कार्ययोजना माथिको छलफल

प्रस्ताव नं. २ विविध सम्बन्धमा

निर्णयहरु :-

निर्णय नं. १ प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गरी यस ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनामा आएका सुझावहरु समेटी पाथवे इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी बाट अन्तिम प्रतिवेदन गाउँपालिका लगायत प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र प्रदेश नं. १ मा बुझाउने निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २ विविध सम्बन्धमा बैठकको अन्य विषय नभएकोले आजको बैठक यहि समापन गरियो।

अनुसूची ६: फोटो

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अभिमुखिकरण गोष्ठी

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अभिमुखिकरण गोष्ठीमा उपस्थिति

ऐसेलुखर्क गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा सुझाव सङ्कलन गरिँदै

आर्थिक प्रशासन तथा लेखा शाखा, ऐसेलुखर्क गाउँपालिका

ऐसेलुखर्क गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, खोटाङ